

บทที่ 4

วิเคราะห์งานเขียนในบริบทสังคมการเมืองไทย

ในบทนี้กล่าวถึงงานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในบริบทสังคมการเมืองไทย ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

1) บทนำ เป็นส่วนที่กล่าวถึงงานเขียนชิ้นสำคัญที่ใช้ในการศึกษา ในแง่ของข้อมูลพื้นฐานของงานเขียนแต่ละเรื่องและประเด็นนำเสนอโดยย่อ

2) การจัดกลุ่มงานเขียน เป็นการจัดกลุ่มงานเขียนออกเป็นสองลักษณะ ได้แก่ การจัดกลุ่มตามรูปแบบของงาน (Form) และการจัดกลุ่มตามยุคสมัยของงาน (Time) เพื่อสะดวกต่อการวิเคราะห์งานของเสกสรรค์

3) เสนอตำแหน่งแห่งที่ของงานเขียนเสกสรรค์ในแวดวงวรรณกรรมไทย เนื่องจากงานเขียนของเสกสรรค์เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมไทย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2546 ได้รับรางวัลนักเขียนศรีบูรพา ซึ่งแสดงให้เห็นคุณค่าของงานเขียนในแวดวงวรรณกรรม

4) เสนอลักษณะเด่นของงานเขียนและผลกระทบต่อแวดวงวรรณกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นกลวิธีการเขียนของเสกสรรค์ จุดเด่นต่างๆ และคุณูปการต่อแวดวงวรรณกรรม และ

5) ส่วนสรุป

บทนำ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล มีงานเขียนรวมเล่มกว่า 40 เล่ม โดยส่วนใหญ่มีการพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่อง ในบางเรื่องมีการยุบและไปรวมกับเล่มอื่น ในที่นี้กล่าวถึงงานเขียนสำคัญที่ใช้ในการศึกษาโดยมีข้อมูลพื้นฐานของงานเขียนดังนี้

1. “เพลงน้ำระบำเมฆ”, “มาจากป่าชายเลน”

งานเขียนทั้ง 2 เล่มนี้ได้้นำเรื่องราวบันทึกประวัติชีวิตตั้งแต่เยาว์วัย นำเสนอเรื่องจริงโดยอาศัยรูปแบบเรื่องสั้น เรียงร้อยถ้อยคำอย่างมีวรรณศิลป์ ต่อมางานทั้ง 2 ชิ้นได้แตกออกมาเป็น 3 เล่ม พิมพ์โดยสำนักพิมพ์สามัญชนคือ “เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง” “มหาวิทยาลัยชีวิต” “เร่ร่อนหาปลา” และไม่มีกรพิมพ์ “เพลงน้ำระบำเมฆ” หรือ “มาจากป่าชายเลน” อีกเลย

2. “คลื่นเสรีภาพ”, “เลียบเลาะชายคาโลก”, “ทางทากและสายน้ำเขียว”, “เพลงเอกภาพ”, “ห้วงยามแห่งความฟ่ายฟุ้ง”

งานเขียนบทบันทึกการเดินทางและความเรียงในประเด็นต่างๆ เช่น วัฒนธรรม ชีวิต ผู้คนบนกระแสโลกาภิวัตน์ ในงานเขียนนี้จะพบคำถามต่างๆ เช่น การแสวงหาความหมายชีวิต ความครบถ้วนทางจิตวิญญาณ ในขณะเดียวกันก็ตัดพ้อในความเสื่อมของจิตใจมนุษย์ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและมีการหวนคำนึงถึงเรื่องราวชีวิตในอดีตสลับกับการเล่าเรื่อง

3. “บางอย่างที่หายไป”, “เส้นทางนักประพันธ์”

“บางอย่างที่หายไป” คือความเรียงเกี่ยวกับสัตว์ป่าและธรรมชาติที่เขียนขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2531-2534 โดยมีแรงบันดาลใจจากการใช้ชีวิตอยู่ในป่า การผูกพันกับป่า เป็นงานเขียนในลักษณะความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสัตว์ป่าและป่าอันแสดงให้เห็นความสนใจหลากหลายประเด็นของ เสกสรรค์นอกจากการเมืองและสังคม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นงานที่มีการพิมพ์ออกมาจำหน่ายเพียงครั้งเดียว เนื่องจากไม่ได้รับความนิยมมากนัก ส่วน “เส้นทางนักประพันธ์” คือ “บันทึกวรรณกรรม” ที่นำมาตีพิมพ์ใหม่ แต่มีการตัดบางเรื่องออกไป เป็นบทบันทึกความคิดเห็นของ เสกสรรค์ต่อนักเขียนอื่นทั้งไทยและต่างประเทศ และบทสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเสกสรรค์ต่อการเขียนหนังสือของเขา

4. “วิหารที่ว่างเปล่า”, “ผ่านพบไม่ผูกพัน”, “วันที่ถอดหมวก”, “ผ่านพ้นจึงค้นพบ”

งานเขียนสี่เรื่องล่าสุดที่ขยับประเด็นจากการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิตและการพ้นจากความทุกข์โศก มาสู่การมองโลกโดยอาศัยกรอบคิดทางพุทธศาสนา และทบทวนความคิดที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนที่ผ่านมา ถือเป็น การนำแนวคิดทางศาสนามาใช้อย่างจริงจังจากที่ก่อนหน้านี้เคยสอดแทรกหลักศีลธรรมไว้ในงานเขียนอื่นๆ บ้างแล้ว

5. “ฤดูกาล”, “ดอกไม้”, “คนกับเสือ”, “คนหาปลา”, “จากทะเลสู่ตงดอย”, “ฟองเวลา” คือเรื่องสั้น เรื่องแปล และรวมบทกวี

“ฤดูกาล” เป็นรวมเรื่องสั้นเล่มแรก¹ เขียนขึ้นในช่วงที่กำลังสับสนภายหลังมีปัญหาขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย “ดอกไม้”, “คนหาปลา” เป็นเรื่องสั้นที่ผลิตเป็นลำดับ

¹ เสกสรรค์เคยเขียนเรื่องสั้นเพื่อส่งเข้าประกวดรางวัล “พลับพลามาลี” ใน พ.ศ. 2515 ชื่อ “ไม่มีทางเลือกสำหรับอุดมคติ” งานชิ้นนี้ถือเป็นผลงานเรื่องสั้นเรื่องแรกของเขา ซึ่งได้รับรางวัลที่ 3 ในการประกวดครั้งนั้น และได้ตีพิมพ์ในอนุสารชมรมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีสถิติ ลิ้มพงศ์พันธุ์ เป็นบรรณาธิการ

ต่อมาเพื่อแสดงให้เห็นชีวิตของคนยากไร้ ทั้งการเงินและจิตใจ ทั้งคนชนบทและคนเมือง ซึ่งมีที่มา จากโครงสร้างสังคมและโดยปัจเจกตนเอง “คนกับเสือ” เป็นงานเขียนที่สะท้อนประเด็นความรู้สึก ของเสกสรรค์ที่มีต่อคนไทยในยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู (ทศวรรษที่ 2530) โดยชี้ให้เห็นชีวิตของคนบาง กลุ่มที่ถูกบีบบังคับจากกระแสเศรษฐกิจหลักหรือการแสเสริญนิยมใหม่ เป็นกลุ่มที่ถูกโดดเดี่ยวทาง จิตวิญญาณ เพราะไม่อาจที่จะอยู่กับกระแสโลกที่เปลี่ยนไปได้

6. รวบรวมความหนังสือพิมพ์ “การผ่านพ้นของยุคสมัย”, “ผู้ชายที่กำลังสูญพันธุ์”, “โลก เปลี่ยนต้องเปลี่ยนโลก”, “ถ้าหากไม่มีวันนี้”, “จลาจลทางปัญญา”, “เมื่อโลกไม่มีประวัติศาสตร์”

งานเขียนทั้ง 6 เล่มนี้เป็นงานคัดสรรจากหนังสือพิมพ์ เป็นกวีวิพากษ์วิจารณ์สังคม เศรษฐกิจ การเมืองพร้อมๆ กับตรวจสอบชีวิตจิตใจของผู้คนจากสถานการณ์ แต่ละช่วงเวลา ตั้งแต่ ประมาณปี พ.ศ. 2531-2546

7. “พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัต ทางการเมือง”, “การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย”

งานเขียนประเด็นรัฐศาสตร์ได้มรอุจน์แสดงให้เห็นปัญหาของการเมืองการปกครองไทย ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยโดยมีการเสนอให้เห็นทางออก นั่นคือ การเปิดให้มีการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อถ่วงดุลนักการเมืองที่มาจากชนชั้นนำและให้ ประชาชนมีพื้นที่อิสระในการกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของตนมากขึ้น

การจัดกลุ่มงานเขียน

ในการจัดกลุ่มงานเขียนนั้นสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่น การจัดกลุ่มตามรูปแบบ ของงาน (Form) การจัดกลุ่มตามยุคสมัยของงาน (Periodization) หรือการจัดกลุ่มตามประเด็น ของงาน (Issues) ซึ่งในบทนี้กล่าวถึงการจัดกลุ่มงานเขียนคัดสรรของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่มี การตีพิมพ์ ประมาณ 40 ชิ้นงาน โดยในที่นี้จะจัดกลุ่มงานเขียนเป็นสองลักษณะ ได้แก่ การจัดกลุ่ม ตามรูปแบบของงาน (Form) และ การจัดกลุ่มตามยุคสมัยของงาน (Periodization) และประเด็น การเมืองในแต่ละยุคสมัย แต่เนื่องจากงานเขียนของเสกสรรค์ในแต่ละเรื่องมีลักษณะประเด็นที่ หลากหลายเช่น ในหนึ่งเรื่องอาจมีทั้งประเด็นจิตวิญญาณ การเมือง สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ผสมผสานกัน นอกจากนั้นงานเกือบทั้งหมดที่มีการตีพิมพ์มาจากการรวบรวมบทความที่ได้เผยแพร่ ในสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ดังนั้น จากงานเขียนคัดสรรกว่า 40 เล่มจึงมีบทความทั้งหมดมากกว่า 300 เรื่อง ซึ่งโดยข้อจำกัดของการศึกษาจึงไม่จัดกลุ่มตามประเด็นของงาน (Issues) ไว้ในที่นี้

อย่างไรก็ดี ในวิทยานิพนธ์นี้ได้สรุปสาระสังเขปของบทความจากหนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์รวมเล่มไว้
ด้วยเพื่อประกอบการศึกษางานของเสกสรรค์ (โปรดดูภาคผนวก 2)

การจัดกลุ่มตามรูปแบบของงาน (Form)

งานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ตามรูปแบบของงาน
ดังนี้

1) กลุ่มงานเขียนเชิงวรรณกรรม เช่น บันทึกความทรงจำ อัตชีวประวัติ บันทึกการเดินทาง บทความต่างๆ ตลอดจนเรื่องสั้น เรื่องแปล บทกวี

2) กลุ่มงานเขียนเชิงวิชาการ เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ที่ได้มีการรวมเล่ม อันมีประเด็นที่หลากหลาย และงานเขียนในรูปแบบของบทความทางวิชาการเต็มรูปแบบในประเด็นทาง
รัฐศาสตร์

3) กลุ่มงานเขียนอื่นๆ เช่น บทสัมภาษณ์ ปาฐกถา อย่างไรก็ตาม ในงานเขียนบางเล่ม อาจจัดอยู่มากกว่า 1 กลุ่มก็ได้ เช่น “เส้นทางนักประพันธ์” เป็นบทบันทึกความเห็นต่อนักเขียน
หนังสือทั้งยังรวมบทสัมภาษณ์ไว้ด้วย หรือในงานเขียนรวมเล่มบทความหนังสือพิมพ์ มีเนื้อหา
ประเด็นเชิงวิชาการรัฐศาสตร์ แต่มีบางบทความกล่าวถึงความทรงจำชีวิตในอดีตด้วย

1) งานเขียนเชิงวรรณกรรม

งานเขียนในกลุ่มนี้หากไม่นับงานแปลแล้ว เป็นงานเขียนที่เล่าเรื่องราวจาก
ประสบการณ์ชีวิตในรูปแบบบันทึกความทรงจำ ทั้งจากการเดินทางท่องเที่ยวและจากประวัติชีวิต
นับตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นอัตชีวประวัติ แต่มีความแตกต่างจาก
อัตชีวประวัติทั่วไปตรงที่มีการใช้กลยุทธ์นำเสนอเรื่องราวอย่างเรื่องสั้นพร้อมกับสอดแทรกประเด็น
คำถามต่อการดำรงอยู่ของชีวิต เช่น “ชีวิตคืออะไร ผมเฝ้าถามตัวเองครั้งแล้วครั้งเล่า ทำไมเราจึง
เป็นเสมือนเครื่องเล่นเครื่องทดลองของบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจสัมผัสได้ ทำไมหลายคนจึงต้อง
เกิดมาและจากไปอย่างไรเหตุผล มันเป็นเช่นนี้มานาน และดูเหมือนจะไม่มีท่าทีสิ้นสุดลง...”²

นอกจากนี้ยังสะท้อนทัศนะในประเด็นต่างๆ เช่น ความงาม ความดี ความสุข หรือ
แม้แต่ความคิดทางการเมือง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

²เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “หยาดน้ำตาบนแผ่นแก้วของกาลเวลา,” ใน บทบันทึกคัดสรร พ.ศ.2527-2540, (กรุงเทพฯ: สัมภาษณ์, 2542). น.170.

ในส่วนของเรื่องสั้นหรือนวนิยายขนาดสั้นนั้น เป็นการนำเสนอประเด็นชีวิต ความขัดแย้งของผู้คน ความยากจน ความขัดแย้งระหว่างคนกับสังคม ความขัดแย้งภายในตนเอง ซึ่งเป็นการนำเสนอประเด็นความคิดจิตใจของเสกสรรค์ภายใต้บริบทต่างๆ

ตารางที่ 4.1 งานเขียนเชิงวรรณกรรม

ลักษณะงานเขียน	ชื่องานเขียน
อัตชีวประวัติ บันทึกความทรงจำ, บันทึกการเดินทาง	<ul style="list-style-type: none"> - คลื่นเสรีภาพ - เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง : จากคืนวันแห่งราวไพรสู่นาคร - ทางทากและสายน้ำเขียว : บันทึกการเดินทางและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน - เพลงน้ำระบำเมฆ : รวมวรรณนิพนธ์เพื่อชีวิต - เพลงเอกภพ: บันทึกคนเดินทาง - มหาวิทยาลัยชีวิต: บันทึกแห่งชีวิตจากคืนวันวัยเยาว์ ถึงวันคืนแห่งชะตากรรม - มาจากป่าชายเลน: ความทรงจำอันขาดวิ่นของนักเดินทางผู้ว่าเหว - เร่ร่อนหาปลา - เลียบเลาะชายคาโลก : บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหุหลงและต้นน้ำแยงซี - วิหารที่ว่างเปล่า - ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้
บทความต่าง ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - บางอย่างที่หายไป : รวมบทความเกี่ยวกับสัตว์ป่าและธรรมชาติ - ผ่านพันจึงค้นพบ: แกะรอยจิตวิญญาณในงานเขียน - ผ่านพบไม่ผูกพัน: ห้วงคำนึงจากการเดินทาง - วันที่ถอดหมวก: ความเรียงว่าด้วยอิสรภาพจากตัวตน - เส้นทางนักประพันธ์: บทบันทึกความคิดเห็นต่อนักเขียนและหนังสือ
เรื่องสั้น, เรื่องแปล, นวนิยายขนาดสั้น, กวีนิพนธ์	<ul style="list-style-type: none"> - คนกับเสือ - คนหาปลา - จากทะเลถึงดงดอย : เรื่องจริงของคนใช้ชีวิตกลางแจ้ง - ดอกไม้: ละครชีวิตบนเวทีกระดาษ - ฤดูกาล : เรื่องสั้นและบทกวี - ฟองเวลา : ภาพยนตร์กลอนและคำรำพึง

2) งานเขียนเชิงวิชาการ

งานเขียนเชิงวิชาการ อาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ บทความหนังสือพิมพ์ และงานเขียนทางวิชาการในประเด็นรัฐศาสตร์ สำหรับบทความหนังสือพิมพ์นั้นได้ถูกรวบรวมเป็นงานเขียนจำนวน 6 เล่มนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2531-2546 ซึ่งมีบทความหลากหลายประเด็นตามบริบทที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาทั้งประเด็นเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม สังคม สำหรับประเด็นการเมืองและสังคมนั้นมีการตั้งคำถาม การวิพากษ์วิจารณ์ การเสนอทางออกต่อรัฐ นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกทัศนะโดยใช้ประเด็นและมโนทัศน์ทางรัฐศาสตร์เป็นตัวนำ เช่น รัฐ ชาติ โลกาภิวัตน์ อำนาจ เสรีนิยมใหม่ หลังสมัยใหม่ สถาบันการเมือง การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ลักษณะการนำเสนอเรื่องมีลักษณะการพูดคุยกับผู้อ่าน มีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน อันสอดคล้องกับกลุ่มผู้อ่านที่ไม่ได้เป็นนักวิชาการแต่เป็นผู้อ่านหนังสือพิมพ์ทั่วไป ทำให้บทความในหนังสือพิมพ์ของเสกสรรค์แม้จะมีเนื้อหาจากประเด็นทางวิชาการรัฐศาสตร์ แต่รูปแบบการนำเสนอไม่ได้เป็นภาษาราชการจึงช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจประเด็นซับซ้อนได้ง่ายขึ้นแม้ความสมบูรณ์ทางวรรณศิลป์อาจไม่เทียบเท่ากับงานเขียนในกลุ่มแรก

งานเขียนวิชาการในประเด็นรัฐศาสตร์ มีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะของทางวิชาการ งานวิจัยชิ้นสำคัญคือ “การเมืองภาคประชาชนในระบบบประชาธิปไตยไทย”, “พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย: แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมือง” นอกจากนี้มักเป็นงานบทความปาฐกถา แต่งานในกรอบของการวิจัยมีไม่มากนัก

ตารางที่ 4.2
งานเขียนเชิงวิชาการ

ลักษณะงานเขียน	ชื่องานเขียน
บทความหนังสือพิมพ์	<ul style="list-style-type: none"> - การผ่านพ้นของยุคสมัย : รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มแรก - จลาจลทางปัญญา : รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2543-2545 - ถ้าหากไม่มีวันนั้น: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสี่ - ผู้ชายที่กำลังสูญพันธุ์: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสอง - เมื่อโลกไม่มีประวัติศาสตร์: รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2545-2546 - โลกเปลี่ยนต้องเปลี่ยนโลก: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสาม
งานเขียนทางวิชาการ ในประเด็นรัฐศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย - คอร์ปชั่นในประเทศไทย - ประเทศไทยบนเส้นทางประชาธิปไตย : บทสำรวจปัญหาและทางออก - พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทย : แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตย - มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น - สงครามอินโดจีน - เส้นทางการเมืองของประชาชนไทยสู่ศตวรรษใหม่แห่งการมีส่วนร่วม - เอียงข้างประชาชน

3) อื่น ๆ (บทสัมภาษณ์ ปาฐกถาในโอกาสต่างๆ)

บทสัมภาษณ์ที่มีการรวมเล่มของเสกสรรค์นั้น เป็นบทสัมภาษณ์ ในประเด็นส่วนบุคคล ความคิดต่อสถานการณ์บริบทในแต่ละช่วง ความคิดต่อประเด็นชีวิตจิตวิญญาณ

ปาฐกถาในโอกาสต่างๆ ของเสกสรรค์ส่วนใหญ่แล้วเป็นปาฐกถาในประเด็นทางการเมืองซึ่งมีปรากฏอยู่จำนวนมากแต่มีการนำมาตีพิมพ์รวมเล่มไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีปาฐกถาในโอกาสครบรอบเหตุการณ์ต่างๆ เช่น 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้น

ตารางที่ 4.3 อื่น ๆ
บทสัมภาษณ์, ปาฐกถาในโอกาสต่าง ๆ

ลักษณะงานเขียน	ชื่องานเขียน
บทสัมภาษณ์, ปาฐกถาในโอกาสต่าง ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - “การปฏิรูปสังคมเศรษฐกิจไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 : ความก้าวหน้าและความล้มเหลว” - ก้าวต่อไปของประชาธิปไตย - <i>ก่อนสิ้นศตวรรษ : รวมบทสัมภาษณ์และคำปราศรัยในห้วงห้าปี (พ.ศ. 2539-2543)</i> - <i>ตัวตนและจิตวิญญาณ: รวมบทสนทนาและปาฐกถา</i> - <i>ปากคำประวัติศาสตร์ : รวมบทสัมภาษณ์คัดสรร</i> - “วิถีธรรม วิถีทาง ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล” - “ศตวรรษที่ 21 กับคำถามต่อนักรัฐศาสตร์” - “เปิดห้องไฮ-คลาส เสกสรรค์ ประเสริฐกุล วันนี้อย่าไม่ใช่ชัยชนะ” - “ค้นหาตัวตนสังคมไทย” - “5 คำถามกับ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมภาคประชาชน” - “อำนาจแห่งความว่าง ความว่างแห่งอำนาจ” <p>ฯลฯ</p>

การจัดกลุ่มตามยุคสมัยของงาน (Periodization) และประเด็นการเมืองในแต่ละยุคสมัย

งานเขียนของ เสกสรรค์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุคสมัยตามการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด คือ

1) ยุคที่หนึ่ง พ.ศ.2516-2524 เป็นงานเขียนในประเด็นการกดขี่ การเปลี่ยนแปลงสังคมการเมือง และจิตใจมนุษย์

2) ยุคที่สอง พ.ศ.2525-2539 เป็นงานเขียนในประเด็นสังคมการเมืองไทยในยุคโลกาภิวัตน์ งานเขียนแสดงให้เห็นปัญหาสังคม และการเมืองในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะประเด็นจิตใจมนุษย์

3) ยุคที่สาม พ.ศ.2540-ปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ช่วง ต้นทศวรรษ 2540 เป็นงานเขียนวิพากษ์กระแสคิดเสรีนิยมใหม่ ภาวะหลังสมัยใหม่ และงานเขียนในตอนปลายทศวรรษ 2540 เป็นงานเขียนที่ได้รับอิทธิพลความคิดของพุทธศาสนา

ยุคที่หนึ่ง พ.ศ.2516-2524

ในช่วงปี พ.ศ.2516-2524 งานเขียนของปัญญาชนไทยส่วนใหญ่แล้วมักจะได้รับอิทธิพลจากกระแสอุดมการณ์สังคมนิยม มาร์กซิสต์ เหมาอิดส์ นีโอมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม การเมือง ต่อด้านระบอบเผด็จการทหาร วัฒนธรรมระบบอาวูโส ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบว่าทกรรมาการกตชีและการปฏิวัติ หรือเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองปรากฏอยู่ในงานเขียนช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งในแต่ละงานได้นำเอาแนวคิดที่เรียกว่า “ซ้าย” ไปตีความและใช้แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งอ้างอิงคัมภีร์อย่างเข้มข้นที่เรียกว่า “กลุ่มซ้ายจัด” หรือกลุ่มที่ยอมรับเพียงหลักทฤษฎีบางประการ

ในกรณีงานเขียนของเสกสรรค์ “คอร์รัปชันในประเทศไทย” เป็นงานแปลและเรียบเรียงจากหนังสือ “Comparative Political Corruption” เปรียบเทียบโครงสร้างปัญหาคอร์รัปชันในประเทศไทยอังกฤษกับประเทศไทย ซึ่งเป็นงานเขียนที่ไม่ได้อยู่ในกระแสความคิดเชิงสังคมนิยม แต่เป็นงานที่แสดงให้เห็นปัญหาการเมืองของไทยในเชิงวิชาการ ต่างจากงานเขียนของเสกสรรค์เล่มอื่น อาทิ “เสียงข้างประชาชน” และ “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” ซึ่งสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคม และชี้ให้เห็นปัญหาของกรอบคิดและความคิดของฝ่าย “ขวาจัด” และ “ซ้ายจัด” ในประเทศไทย แต่โดยเนื้อหาหลักก็ยังคงอยู่ในกรอบความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม แนวคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นโดยเฉพาะที่ปรากฏในงานวรรณกรรม

งานเขียนของเสกสรรค์ในยุคนี้แสดงให้เห็นปัญหาสังคมโดยเฉพาะในเรื่องการกตชีที่มีต่อชาวนาและแรงงาน ความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อคนกลุ่มนี้ มีการใช้คำต่างๆ อาทิ มวลชน, การต่อสู้ทางชนชั้น, กตชี, ชูตรีต, กรรมาชน, ปลดแอกฯลฯ

วาทกรรมว่าด้วย *การกตชี* ชนชั้นล่างเป็นกระแสความคิดหลักที่เกิดขึ้นในหมู่ขบวนการนักศึกษา ตามมาด้วยการเรียกร้องให้เกิดการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม และเสรีภาพของชนชั้นล่างในงานเขียนของเสกสรรค์มีบทกวีที่แสดงให้เห็นความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกับชนชั้นดังกล่าว ด้วยการแสดงอารมณ์ของการเก็บกด โกรธแค้น ปลุกใจให้สู้ เช่นบทกวี “คำประกาศ”³ ดังนี้

³เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, เสียงข้างประชาชน, (กรุงเทพฯ: สาราสยาม, 2517), น.12.

“กูหรือฤาษยบ	จะน้อมนบเคารพสุ
สองมือสียังชู	ประกาศผู้เพื่อสัจจา
มวลชนคือกองทัพ	ผนี้กขับเหล่ามิจจา
สวมเกราะแห่งกาลเวลา	กูจะฝ่าสีมองภัย
ชาตินี้จะยอมสิ้น	พลิกแผ่นดินให้สดใส
เลือดกูคือเลือดไท	อุทิศให้ประชาชาติ”

หรือ “เห็อกูสุปลัน”⁴ ดังนี้

“กากข้าวสิราวกรวด	สุดเจ็บปวดกระเดือกทน
เพิงซุกแสนขัดสน	อีกอับจนผ้าพันกาย
เห็อกูสิสร้างโลก	แต่กูโคกฤาหัย
จากเกิดถึงวันตาย	เช่นวัวควายใช้ไถนา
จากเห็อมาเป็นงาน	ให้ร้าวรานสุดทรมมา
ไผเลยจะเห็นค่า	ผู้ต่ำช้ากรรมมาชน
มือกูนี้แหละสุ	ที่อุ้มชูทุกคน
พวกสุสิอ้อฉล	ปลันกูจนยับซีวี
ย่างเหยียบทุกก้าวย่ำ	จงสุจำให้จงดี
สรรพสิ่งทั่วปฐพี	ที่สุเสพย์คือแรงกู”

และบทกวีอื่น เช่น “จากกูถึงสุ”, “น้ำกับไฟ” เป็นต้น ซึ่งจากบทกวีดังกล่าวแสดงให้เห็นความรู้สึกถูกกดขี่ของกรรมมาชน อันมีความหมายถึงผู้ใช้แรงงานและชาวนา ผู้เป็นกำลังหลักของสังคมการเมืองไทยในฐานะผู้ผลิตอาหารหรือแรงงานหลักในระบบเศรษฐกิจ ที่ถูกปล้นชิงทรัพย์สิน กดราคาผลผลิตและค่าแรง อันทำให้ต้องลุกขึ้นสู้หรือแสดงพลังให้สังคมได้เห็น ทั้งนี้ บทกวีดังกล่าวอาจเป็นความพยายามสื่อสารกับชนชั้นกลางเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของ

⁴ เรื่องเดียวกัน, น.89.

ชนชั้นกรรมาชีพ แม้ว่าในช่วงเวลานั้นผลของการต่อสู้จะยังไม่ปรากฏชัดนักแต่ก็เชื่อว่ายังคงมีความหวัง ดังปรากฏในบทกวีของเสกสรรค์ เช่น “หวัง”, “มะละกอ” และ “แสงธรรม”⁵ ดังนี้

“แสงธรรม”

“เดี๋ยวลีจะรุ่งแจ้ง	สุรีย์แสงจะสาดส่อง
แผ่นฟ้าจะเคลือบทอง	เมฆพองจะเปล่งประกาย
เปลวธรรมจะนำชาติ	ความอุบาทว์จะเหือดหาย
ทุกขรื้อนจะผ่นคลาย	คนร้ายจะกลายดี
เดี๋ยวลีจะรุ่งแจ้ง	คงเห็นแสงสุรีย์ศรี
รัตติกาลมานานปี	สิคราวนี้ที่วาเยือน”

ข้อสังเกตประการหนึ่งต่องานเขียนในแนวทางการปลุกกระดมคือไม่เคยนำมาตีพิมพ์ซ้ำอีกเลย ยกเว้น “หวัง” “มะละกอ” ซึ่งถูกนำมาตีพิมพ์ซ้ำใน “พองเวลา” โดยมีการปรับถ้อยคำบางคำบ้าง

การกดขี่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในสังคมเมือง ซึ่งเสกสรรค์ตระหนักว่าการกดขี่ที่ว่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกรณี รัฐ-ประชาชนเท่านั้น แต่รวมไปถึงในมิติของ คน-คน เช่น พ่อแม่-ลูก ครู-ศิษย์ สามเณร-ภรรยา ฯลฯ ด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความยุติธรรมในระดับโครงสร้างแล้วยังต้องมีการ “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ในแง่ของการยอมรับในหลักการสังคมประชาธิปไตย คือ มีความอดทนต่อความคิดที่แตกต่าง การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ผู้ปกครองยอมรับฟังความคิดเห็นของบุตร ครูอาจารย์ยอมรับฟังศิษย์ และให้มีความคิดเห็นที่ต่างจากครูได้ อันหมายถึงการเคารพต่อความคิดของผู้อื่น ซึ่งอยู่นอกกรอบวัฒนธรรมระบบอาวุโส ผู้ใหญ่-ผู้น้อย ซึ่งเป็นกระแสสังคมหลักในขณะนั้น ดังนั้น การกดขี่จากงานเขียนในความหมายของเสกสรรค์จึงไม่ใช่การจำกัดกรอบอยู่ที่การกดขี่ของชนชั้นปกครองต่อชนชั้นกรรมาชีพตามแนวทางมาร์กซิสต์แต่รวมไปถึงในระดับอื่นด้วยซึ่งมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, น.121.

ด้วยเหตุที่มีการกดขี่ การเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองจึงมีความจำเป็น ในกรณีความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองของเสกสรรค์นั้น เป็นการเชื่อมั่นในการเปลี่ยนอย่างฉับพลัน โดยสาเหตุของความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงคือการมองเห็นปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ในประเทศ จากปาฐกถาเรื่อง “ก้าวต่อไปของประชาธิปไตย” ในปี พ.ศ. 2516 น่าจะเป็นเอกสารที่แสดงแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองของเสกสรรค์ในวัยหนุ่มได้ชัดเจน โดยสาระสำคัญของการเปลี่ยนแปลงคือการเรียกร้องให้เกิดเสรีภาพแก่ประชาชนเพื่อเป็น *เครื่องมือ* ในการแก้ปัญหาสังคม

เสรีภาพที่ว่านี้ คือ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพในขั้นมูลฐานในการจัดการกับปัญหาของตนเองได้โดยไม่จำต้องพึ่งรัฐในทุกๆ เรื่อง นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการรวมกลุ่มประชาชน เช่น เป็นกลุ่มอาชีพ ชมรม สมาคมต่างๆ เพื่อเป็นเวทีฝึกฝนการแสดงออกทางประชาธิปไตย หรือการรวมกลุ่มในระดับ เขต ภูมิภาค ท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาหรือจัดการกับชีวิตขั้นมูลฐานในกลุ่มกันเองได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมไม่ใช่เพื่อเสรีภาพในฐานะของเป้าหมาย แต่หมายถึงเสรีภาพในฐานะของเครื่องมือที่จะนำไปสู่ “รัฐที่ดี” ที่ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด

ความคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมทางการเมืองของเสกสรรค์ในยุคนี้มีจุดเน้นสำคัญที่การให้คุณค่าความสำคัญของจิตใฝ่มนุษย์อยู่ด้วย กล่าวคือ แนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ไม่ได้มีลักษณะเหมือนกับแนวคิดของ “ซ้าย” กระแสหลักในเวลานั้น เนื่องจากแม้จะมุ่งเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงเพื่อชนชั้นกรรมาชีพ แต่เขาก็ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มที่ตัดข้ามชนชั้นด้วย ซึ่งจากการพิจารณาเรื่องการกดขี่และแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคมของเสกสรรค์ จะพบว่าแม้จะอยู่ในกระแสการต่อสู้ทางชนชั้นแต่ก็มีความแตกต่างกับความคิดของขบวนการนักศึกษาซ้ายจัดและกลุ่มเหมาอิสต์อยู่มาก เนื่องจากมีการเขียนงานเพื่อโจมตีความคิดซ้ายจัดอยู่หลายบทความโดยเฉพาะใน “เสียงข้างประชาชน” และ “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” หรือในบางบทของ “ฤดูกาล”

เสกสรรค์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของขบวนการปฏิวัติ พคท. เสียทั้งหมด โดยเฉพาะไม่เห็นด้วยที่จะนำทฤษฎีปฏิวัติวัฒนธรรมสายจีนมาใช้กับไทยโดยมองข้ามสภาพพื้นฐานของสังคมไทย ในหนังสือ “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” ซึ่งให้เห็นว่าเสกสรรค์เป็นนักศึกษาหัวก้าวหน้าฝ่ายปฏิวัติ ซึ่งมักจะขัดแย้งกับพวก “คัมภีร์นิยม” หรือนักศึกษาก้าวหน้าที่ยึดถือตำราปฏิวัติเป็นหลัก ในขณะที่เสกสรรค์มักจะอ้างอิงเงื่อนไขความเป็นจริงของสถานการณ์มากกว่ายึดหลักทฤษฎีตายตัว

จุดต่างของแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองของเสกสรรค์ คือการให้ความสำคัญกับ *จิตใจมนุษย์* อยู่ด้วย ดังเช่นปรากฏในบทความเรื่อง “มนุษย์ธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” และว่า “ด้วยซ้ำไทย” โดยเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงต้องเข้าใจสภาพพื้นฐานของจิตใจ หรือสภาพความเป็นจริงของแต่ละช่วงเวลาของแต่ละคน โดยไม่ควรนำทฤษฎีมาใช้อย่างตายตัวตามคัมภีร์ เพราะแต่ละทฤษฎีก็มีบริบทที่มาของตัวเอง อันแสดงให้เห็นว่าเสกสรรค์ไม่เชื่อในความเป็นสากลของทฤษฎี แต่เชื่อว่าต้องตรวจสอบการใช้ไม่ให้หลุดลอยจากความเป็นจริง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเกิดขึ้นจากรากฐานของสังคมไทยเอง

อย่างไรก็ตาม เขาอ้างว่าแม้ว่าจะมีสำนึกเข้าใจจิตใจมนุษย์ แต่ไม่ได้หมายความว่าเชื่อในความคิดปัจเจกชนนิยมหรือความคิดจิตนิยมในความหมายของตะวันตกแบบดั้งเดิมจนลดความสำคัญของส่วนรวมลงไปแต่อย่างใด ในทางกลับกันถ้าเข้าใจมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์มิใช่มิติของชนชั้น ก็จะช่วยเพิ่มพลังให้กับมวลชนในการเปลี่ยนแปลงสังคมมากขึ้น เพราะถ้าพิจารณาจากจิตใจมนุษย์ก็จะพบว่ามีความคิดก้าวหน้าต้องการการเปลี่ยนแปลงสังคมอยู่มากมาย มิใช่เฉพาะชนชั้นกรรมาชีพ นอกจากนี้ ในงาน “เอียงข้างประชาชน” ก็ชี้ให้เห็นปัญหาจิตนิยมของกลุ่มชาวจัดในสังคมไทยขณะนั้น และมุมมองอภิปรัชญา (Metaphysics) ที่มีมากในสังคมและมีแนวโน้มจะกลายเป็นกลุ่มปฏิกริยา (Reactionary) จิตนิยมของฝ่ายชาวจัดที่ว่านี่คือจิตนิยมที่เสกสรรค์เรียกว่า “จิตนิยมกระพี้” คือการอ้างหลักคุณธรรมมากำหนดสังคมแบบตายตัว เป็นสิ่งกำหนดสังคมศักดินา โดยมีสูตรสำเร็จว่าสังคมควรจะเป็นเช่นไร ซึ่งสูตรสำเร็จที่ว่านี้ อาจทำให้กลุ่มที่อยู่นอกสูตรต้องได้รับผลกระทบ

ทั้งนี้ ในมิติจิตใจมนุษย์แต่ละคนนั้นสิ่งที่พึงระวัง คือ การบริโภคนิยมความจำเป็นและการปลุกเร้าให้มีการแข่งขัน ต่อสู้สู้กัน ดังที่เสกสรรค์เรียกว่า “จิตมนุษย์กระพี้” อันนำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น คอร์รัปชัน อาชญากรรม โดยคำว่า “จิตมนุษย์กระพี้” หรือจิตใจที่ไม่สงบของมนุษย์นั้น อาจแสดงให้เห็นวิถีคิดของเสกสรรค์ที่มีส่วนผสมของพุทธศาสนาปรากฏอยู่ด้วย

ตัวอย่างงานเขียนของเสกสรรค์ที่มีการนำภาษาพุทธศาสนามาใช้เช่น “วิธีการทางวิทยาศาสตร์ของความคิดมาร์กซิสต์นั้น มิได้มีไว้เพื่อสร้างค่านิยมส่วนตัว หากมีไว้เพื่อเป็นแนวทางวิเคราะห์ห้วงจิตมนุษย์กับสังคม...การเป็นมาร์กซิสต์จำเป็นต้องมีทั้งขั้นปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เพื่อที่จะได้ตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลาไม่ให้คิดล่องลอยจากฐานแห่งความเป็นจริง”⁶

⁶ เรื่องเดียวกัน, น.153.

นอกจากนี้ยังพบการใช้ภาษาพุทธศาสนา อาทิ อกาลิโก ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ กามฉันทะ ฯลฯ และแนวคิดพุทธศาสนาปรากฏอยู่ด้วยเช่นอนิจจัง ซึ่งคาดว่าจะเป็นที่มาของความคิดในการให้ความสำคัญกับมนุษย์ในระดับจิตใจ

ในเรื่องสั้นและบทกวี “ฤดูกาล” เสกสรรค์ยอมรับว่าได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของ หลุยซีน เปาโลแฟร์ และ แม็กซิม กอร์กี้ อันเป็นงานวรรณกรรมที่ทรงอิทธิพลในหมู่นักศึกษาเวลานั้น “ฤดูกาล” อาจเป็นงานเขียนที่แสดงให้เห็นวิถีคิดวิภาษวิธีในความหมายของการเชื่อมโยงสัมพันธ์ของสรรพสิ่งต่างๆ และการเกิดดับแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นวิถีคิดเชิงปรัชญาโบราณ และอาจเทียบเคียงกับปรัชญาพุทธศาสนาที่ว่าด้วย อนัตตา และสุญญตา

ทั้งนี้ “ฤดูกาล” เป็นงานแนวมานุษยนิยมซึ่งเสกสรรค์เขียนขึ้นในป่า กล่าวถึงปัญหาความยากจนของชนชั้นล่าง และให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ ซึ่งให้เห็นมนุษย์ที่ถูกโครงสร้างสังคมกดขี่ อีกทั้งยังกล่าวถึงคุณค่าภายในจิตใจ เช่น ความกล้าหาญ เสียสละ ความซื่อสัตย์ ขณะเดียวกันจะพบว่า “ฤดูกาล” เป็นงานวรรณกรรมที่ไม่ยึดสูตรสำเร็จของวรรณกรรมฝ่ายซ้ายอื่นๆ ในการเรียกร้องให้เข้าร่วมปฏิวัติ หรือเสนอภาพมนุษย์ที่งดงามเกินจริง งานชิ้นนี้ไม่มีบทสรุปทางออกของปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์มากไปกว่าเจตนาให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าบางประการที่คนเราควรมีต่อโลกและชีวิต เช่นการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตภายใต้เงื่อนไขของธรรมชาติ ดังบทกลอน “ฤดูกาล”

โดยสรุป ในยุคนี้เป็นยุคของงานเขียนการสะท้อนปัญหาการกดขี่ อันนำไปสู่ความคิดเปลี่ยนแปลงสังคมการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับความคิดหรือวาทกรรมทางการเมืองเพื่อประชาชนในช่วงเวลานั้น ยกเว้นก็เพียงแนวทางเชิงลึกของเสกสรรค์ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นมีความแตกต่างกับความคิด “ซ้าย” กระแสหลักในขณะนั้นอยู่มาก ทั้งเรื่องการไม่ยึดติดคัมภีร์ หรือทฤษฎีอย่างตายตัว และการให้ความสำคัญกับมิติจิตใจมนุษย์อยู่ด้วย

ทั้งนี้ ความคิดของเสกสรรค์ในระยะนี้เริ่มเผยให้เห็นความคิดในเรื่อง “การเมืองภาคประชาชน” บ้างแล้วโดยเฉพาะในบทความ “ก้าวต่อไปของประชาธิปไตย” ที่เสนอให้มีการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะที่ตัดข้ามชนชั้น เพื่อจะมีอำนาจในการจัดการชีวิตของตนเองได้ เสนอให้รัฐมอบอำนาจให้ประชาชนในระดับกลุ่มอาชีพ ชุมชน สมาคม ท้องถิ่นมากขึ้น แต่กระนั้นก็ไม่มีแนวคิดที่จะยึดอำนาจรัฐอยู่เลย

ตารางที่ 4.4
งานเขียนในช่วง พ.ศ.2516-2524

ช่วงเวลา	ชื่องานเขียน	ปีที่เขียน
พ.ศ.2516-2524	ก้าวต่อไปของประชาธิปไตย	2516
	คอร์ปชั่นในประเทศไทย	2516
	ปากคำประวัติศาสตร์ : รวมบทสัมภาษณ์คัสสรร	2517, 2523-2527, 2535, 2539
	พงศาวดาร : ภาพยนตร์กลอนและคำรำพึง	2516-2540
	มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น	2517
	ฤดูกาล : เรื่องสั้นและบทกวี	2516-2523
	สงครามอินโดจีน	2516
	เสียงข้างประชาชน	2517
	ฯลฯ	

ยุคที่สอง พ.ศ.2525-2539

ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงของเวลาภายหลังการต่อสู้เพื่อปฏิวัติสังคม และเป็นช่วงเวลา เศรษฐกิจไทยมีการขยายตัวสูงขึ้น คนร่วมสมัย 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และอดีตทหารพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ดำเนินชีวิตตามปกติ บ้างกลับไปศึกษาต่อ บ้างก็ไปประกอบอาชีพ ในขณะที่การเมืองในระดับโครงสร้างยังคงมีการเปลี่ยนแปลงปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ทหารเริ่มลดบทบาททางการเมืองลง แต่มีบางช่วงที่เข้ามาทำรัฐประหาร กระนั้นเสรีภาพในทางเศรษฐกิจก็มีมากขึ้นกว่าก่อนช่วง พ.ศ.2516 แม้ความได้เปรียบจะยังกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่ก็ตาม ในสภาพที่ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมขยายตัวในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดผลกระทบอันเนื่องมาจากการบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นกับระดับจิตใจ ด้วยเหตุที่ระบบสังคมแบบเสรีนิยมได้เปิดพื้นที่ให้กับปัจเจกชนมีเสรีภาพในการใช้ชีวิตส่วนตัวมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการยอมรับในปริมาณทลส่วนตัวจึงทำให้สังคมแบบเสรีนิยมยอมรับในความเชื่อ ความคิดของแต่ละบุคคลว่าเป็นเรื่องส่วนตัว จนกระทั่งเรื่องส่วนรวมเริ่มหดหายไป อีกทั้งด้วยความที่เป็นเรื่องส่วนตัวทำให้ความคิดเห็นส่วนบุคคลสลายเส้นแบ่งสำนักความถูก-ผิด ดี-ชั่วออกไปเหลือเพียง เรื่องส่วนตัว ความคิดส่วนตัว มีชีวิตอยู่ในสังคมในลักษณะ "ตัวใครตัวมัน" ข้อจำกัดของสังคมแบบเสรีนิยมในการให้ความสำคัญกับปริมาณทลส่วนตัวนี้ เป็นประเด็นหนึ่งที่เสกสรรค์ให้ความสำคัญเพราะเชื่อว่าจะทำให้คนมองไม่เห็นการดำรงอยู่ของ

ส่วนรวมซึ่งมีนัยต่อความหมายของสังคมการเมือง นอกจากนี้ปัญหาที่ตามมาก็คือ ความเสื่อมของวัฒนธรรมและคุณค่าทางจิตวิญญาณที่อาจถูกลดทอนลง

ดังนั้น งานเขียนของเสกสรรค์ในยุคนี้จึงเป็นงานเขียนที่สะท้อนให้เห็นปัญหาสังคมและการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมักเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน โดยเฉพาะการเขียนถึงสิ่งที่หายไปจากสังคมไทย เช่น คุณธรรมในการอยู่ร่วมกันหรือมิติจิตใจมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็มีการเขียนถึงมิติทางการเมืองหรือทฤษฎีการเมืองด้วย เนื่องจากในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่รัฐไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้ง มีการเลือกตั้งมากขึ้น มีช่วงเวลาที่เป็นระบบรัฐสภาทำงาน ซึ่งเป็นบทความที่ได้แย้งถกเถียงกับความคิดทางการเมืองกระแสหลักและการนิยามมโนทัศน์ทางการเมือง นอกจากนี้ งานเขียนของเสกสรรค์ยังกล่าวถึงประเด็นอื่นๆ เช่น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักรบการเมืองกับชาวบ้าน ปัญหาการอนุรักษ์ธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อม จุดอ่อนการศึกษาไทย สังคมทุนนิยม คุณธรรมของนักรบการเมือง ศีลธรรมของประชาชน ฯลฯ ซึ่งในที่นี้กล่าวถึงประเด็นสำคัญสองประเด็นคือมิติจิตใจมนุษย์ซึ่งเป็นประเด็นต่อเนื่องจากงานเขียนยุคแรก (พ.ศ.2516-2524) และ ประเด็นความคิดทางการเมือง

ประการแรก คุณธรรมในการอยู่ร่วมกันหรือมิติจิตใจมนุษย์ โดยงานเขียนยุคนี้เป็นความต่อเนื่องของความคิดว่าด้วยการให้ความสำคัญต่อจิตใจมนุษย์ต่อกันจากยุคแรก โดยชี้ให้เห็นความเสื่อมของคุณธรรมต่างๆ ในช่วงที่เศรษฐกิจขยายตัว การบริโภคนิยม เช่น การขาดหายไปของคุณธรรม จริยธรรม อาทิ ความเมตตา ความกล้าหาญ คุณธรรมน้ำมิตร ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ฯลฯ หรือความรู้สึกแปลกแยกระหว่างคนกับสังคม เช่นบทความ “เรื่องของนกกระเจอก”, “คนกับลิง”, “นครโสเภณี” ใน *การผ่านพ้นของยุคสมัย* “ความเร็วกับความเจริญ”, “บ้านเมืองของเรา”, “ถนนสายนี้ไม่มีวีรชน” ใน *ผู้ชายที่กำลังสูญพันธุ์* “ความกลัวที่เป็นประโยชน์” ใน *โลกเปลี่ยนต้องเปลี่ยนโลก* “ฝ่ายซ้ายที่หายไป”, “วีรบุรุษประเภทสอง” ใน *ถ้าหากไม่มีวันนั้น* ฯลฯ

นอกจากนี้ยังรวมไปถึง ความพ่ายแพ้ ความทุกข์โศกจากประสบการณ์ส่วนตัวของเสกสรรค์ในยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู โดยประเด็นจิตใจมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์นี้เป็นการนำเสนอประเด็นผ่านมุมมองของปัจเจกชนคือเสกสรรค์ในฐานะมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในบริบทนั้นผ่านทางเรื่องสั้นและบันทึกการเดินทาง ซึ่งในส่วนของเรื่องสั้นในช่วงนี้เสกสรรค์ผลิตเรื่องสั้น 3 เล่ม โดยเนื้อหาอย่างไม่ทิ้งประเด็นความยากไร้ของผู้เสียเปรียบต่างๆ ในสังคมทั้งในเมืองและชนบท แต่ก้าวข้ามกรอบปัญหาภายใต้การต่อสู้ทางชนชั้นไปสู่ปัญหาอันเนื่องมาจากความคิด จิตวิญญาณของคนทั้งด้านบวกและลบ ทั้งนี้ โดยภาพรวมของเรื่องสั้น บันทึกการเดินทาง เป็นตัวอย่างงานเขียนที่สะท้อนการให้ความสำคัญกับมิติจิตใจมนุษย์ในบริบทสังคมการเมืองไทย โดยมักจะมีการกล่าวถึงปัญหา

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับโครงสร้างสังคม และแสดงให้เห็นประสบการณ์ทางอารมณ์ของมนุษย์ เช่นความรู้สึกพ่ายแพ้ ทดท้อในการต่อสู้กับสภาพสังคมที่ตนไม่พึงปรารถนา ความพยายามกอบกู้ตัวตน ปรารถนาจะเป็นผู้พิชิต หรือวีรบุรุษ ในขณะเดียวกันก็อาจพบความพยายามในการสงวนรักษาความคิด ประเพณี หรือวิถีชีวิตในอดีตบางประการให้คงอยู่ อาจเรียกได้ว่า เป็นช่วงของการฟื้นฟูศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยการฟื้นฟูคุณธรรมภายในจิตใจคน เป็นที่น่าสังเกตว่า เสกสรรค์เริ่มใช้คำคุณธรรม จริยธรรม มากขึ้นเช่น ความรัก ความเมตตา ความกล้าหาญ คุณธรรมนำมิตร ความเสียสละ มิตรภาพ ความซื่อสัตย์ ฯลฯ

ประการที่สอง ประเด็นความคิดทางการเมือง ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่การเมืองในระดับโครงสร้างมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง มีการเลือกตั้ง รัฐประหาร และการพยายามสร้างความเป็นสถาบันให้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐ-ประชาชนจากเรื่องทรัพยากร อันเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจการค้าแบบเสรีนิยม ซึ่งพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นหลายประการมักมาจากการนิยามความหมายของมโนทัศน์ทางการเมืองในมิติที่แตกต่างกัน เช่นความเชื่อว่าการเลือกตั้งคือประชาธิปไตย, กิจกรรมทางการเมืองคือการดำเนินกิจกรรมผ่านระบบรัฐสภาหรือระบบตัวแทนเท่านั้น, พัฒนาการทางการเมือง คือ รัฐที่มีอำนาจมาก, ความมั่นคงของชาติ คือ ความมั่นคงทางทหารและรัฐบาล, การชุมนุมทางการเมืองเพื่อประท้วงรัฐบาลในเรื่องต่างๆ คือความวุ่นวาย ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่างานเขียนของเสกสรรค์ในยุคนี้มีการถกเถียงกับความคิดกระแสหลักด้วยการนิยามมโนทัศน์ต่างๆ ทางการเมืองเสียใหม่เพื่อปฏิเสธการตีความตามกระแสหลักดังกล่าว เช่น การแสดงออกทางการเมืองไม่จำเป็นต้องอยู่ในกรอบของการเลือกตั้งและระบบรัฐสภา หรือการเมืองในแบบผู้แทนเพียงอย่างเดียว, พัฒนาการทางการเมืองควรหมายถึง การที่ประชาชนดูแลตนเองได้โดยพึ่งรัฐให้น้อยที่สุด ฯลฯ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทที่ 5

โดยสรุปแล้ว แนวทางการนิยามของเสกสรรค์อยู่ในกลุ่มเสรีประชาธิปไตย ในประเด็นความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการดูแลตัวเอง สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้ก็อาจพบอิทธิพลความคิดของมาร์กซิสต์อยู่บ้างซึ่งก็คือการใช้ภาษาบางคำ อาทิ “รวมหมู่” เช่น “ความล้มเหลวรวมหมู่” “ชีวิตรวมหมู่” “บาปกรรมรวมหมู่” “ริษยารวมหมู่” “ความพยายามรวมหมู่” เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้ภาษาสำนวนเพื่ออธิบายความเท่านั้น แต่โดยความคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้นหรือความคิดมาร์กซิสต์อื่นๆ นั้นไม่มีปรากฏว่าเป็นความคิดทางการเมืองของเสกสรรค์ในช่วงเวลานี้

ตารางที่ 4.5
งานเขียนในช่วง พ.ศ.2525-2539

ช่วงเวลา	ชื่องานเขียน	ปีที่เขียน
พ.ศ.2525-2539	ก่อนสิ้นศตวรรษ : รวมบทสัมภาษณ์และคำปราศรัยใน ห้วงห้าปี (พ.ศ. 2539-3543)	2539-2543
	การผ่านพ้นของยุคสมัย : รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้า หนังสือพิมพ์เล่มแรก	2531-2537
	คนกับเสือ	2529-2532, 2539
	คนหาปลา	2528
	คลื่นเสรีภาพ	2535-2536
	จากทะเลถึงดงดอย : เรื่องจริงของคนใช้ชีวิตกลางแจ้ง	2527
	ดอกไม้: ละครชีวิตบนเวทีกระดาษ	2527
	เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง : จากคืนวันแห่งราวไพรสู่นาคร	2527, 2529, 2531-2532
	ถ้าหากไม่มีวันนั้น: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้า หนังสือพิมพ์เล่มสี่	2532-2539
	ทางทากและสายน้ำเขียว : บันทึกการเดินทางและล่อง แก่งต้นน้ำหลังสวน	2538
	บางอย่างที่หายไป : รวมบทความเกี่ยวกับสัตว์ป่าและ ธรรมชาติ	2531-2534
	ปากคำประวัติศาสตร์ : รวมบทสัมภาษณ์คัดสรร	2517, 2523-2527, 2535, 2539
	ผู้ชายที่กำลังสูญพันธุ์: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้า หนังสือพิมพ์เล่มสอง	2537-2539
	พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมใน ประเทศไทย : แง่คิดเกี่ยวกับพลวัตทางการเมือง และ การพัฒนาประชาธิปไตย	2538
	เพลงน้ำระบำเมฆ : รวมวรรณนิพนธ์เพื่อชีวิต	2527-2529, 2531
	เพลงเอกภพ: บันทึกคนเดินทาง.	2534-2536
	ฟองเวลา : กาพย์กลอนและคำรำพึง	2516-2540
	มหาวิทยาลัยชีวิต: บันทึกแห่งชีวิตจากคืนวันวัยเยาว์ ถึง วันคืนแห่งชะตากรรม	2527-2529, 2531

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ช่วงเวลา	ชื่องานเขียน	ปีที่เขียน
	มาจากปาชายเลน: ความทรงจำอันขาดวินของนักเดินทางผู้ว่าเหว	2526-2527
	เร่ร่อนหาปลา	2526-2531
	เลียบเลาะชายคาโลก : บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหยุหลงและต้นน้ำแยงซี	2538
	โลกเปลี่ยนแปลงต้องเปลี่ยนโลก: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสาม	2532-2538
	เส้นทางนักประพันธ์: บทบันทึกความคิดเห็นต่อนักเขียนและหนังสือ	2529-2535
	ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้	2537-2541
	“เปิดห้องไฮ-คลาส เสกสรรค์ ประเสริฐกุล วันนี้อย่างไม่ใช่ชัชชนะ”	2537

ยุคที่สาม พ.ศ.2540-ปัจจุบัน

ในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เสกสรรค์มุ่งประเด็นไปสู่การวิพากษ์กระแสโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ที่กระทบต่อวิถีเศรษฐกิจการเมืองไทยต่อเนื่องจากงานเขียนในยุคที่สอง ตลอดจนภาวะหลังสมัยใหม่อันกระทบต่อวิถีคิด วิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน ความเสื่อมของจิตวิญญาณของมนุษย์ ตัวอย่างงานเขียนเช่น “จลาจลทางปัญญา: รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2543-2545”, “เมื่อโลกไม่มีประวัติศาสตร์: รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2545-2546”, “การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย”, “เส้นทางการเมืองของประชาชนไทยสู่ศตวรรษใหม่แห่งการมีส่วนร่วม” เป็นต้น

ประเด็นสำคัญในยุคนี้ เสกสรรค์มักกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวในระดับรัฐ-ประชาชน ประชาชน-ประชาชน เช่น ปัญหาที่ดิน ความยากจนและความไม่เป็นธรรมกับคนยากไร้ การทำลายสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ความรุนแรงในสังคม ปัญหาอัตลักษณ์ชาติ อธิปไตย ฉันทานุมัติทางการเมือง การศึกษากับศีลธรรม คุณค่าความเป็นมนุษย์ การเปรียบเทียบคุณค่าความเป็นมนุษย์ระหว่างโลกโบราณสมัยกับโลกหลังสมัยใหม่ ทั้งนี้ อาจสรุปได้เป็น 2 กรอบใหญ่ๆ คือ ปัญหาที่เกิดกับรัฐไทย กับปัญหาสังคมไทย ปัญหาที่เกิดกับรัฐไทยคือ การที่รัฐไม่สามารถจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมักเป็นเรื่องของกลุ่มทุนกับ

ชาวบ้านท้องถิ่น โดยเฉพาะปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร การที่รัฐไม่สามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ เสกสรรค์เชื่อว่าอาจเป็นเพราะปัญหาอำนาจรัฐในการแสวงหาฉันทานุมัติและอำนาจอธิปไตยที่รัฐใช้แทนปวงชนนั้นทำงานได้ไม่เต็มที่เพราะติดกับเงื่อนไขจากปัจจัยภายนอก คือ ระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ และจากปัจจัยภายใน โดยเฉพาะสำนักสังกัตชาติหรือชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ในยุคนี้งานเขียนจึงเป็นการแสดงให้เห็นปัญหาดังกล่าวจากการอธิบายผ่านปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทางการเมือง อย่างไรก็ตาม แม้เสกสรรค์จะชี้ให้เห็นประเด็นด้านลบของกระแสเสรีนิยมใหม่เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ไม่ได้เสนอความเห็นให้เปลี่ยนแปลงไปสู่อุดมการณ์ใดๆ นอกเสียจากสนับสนุนให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจในประเด็นการเมืองเศรษฐกิจสังคมได้เองในระดับหนึ่ง หรือการสร้างการเมืองภาคประชาชนให้เป็นส่วนเสริมการเมืองแบบตัวแทน เพื่อมาถ่วงดุลกับกระแสเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ที่ขณะนี้มีความเห็นหรือรัฐในหลายประการ ในยุคนี้ถือว่าเป็นครั้งแรกที่มีการใช้คำว่า *การเมืองภาคประชาชน* ในงานเขียนของเสกสรรค์อย่างเป็นระบบ หลังจากที่มีการเสนอความคิดดังกล่าวมาตั้งแต่ยุคแรกแต่การให้ความหมายอาจยังไม่ชัดเจนเท่าในยุคนี้

ในงานเขียนของเสกสรรค์ยังแสดงให้เห็นปัญหาความเสื่อมทรุดทางจิตใจมนุษย์ ในสภาวะโลกาภิวัตน์และโลกหลังสมัยใหม่ เช่น การแข่งขันกันในทุกระดับ ทั้งการศึกษา การค้า การเมือง โดยปราศจากกฎกติกาอันเป็นคุณธรรมคอยกำกับ เสกสรรค์สังเกตเห็น มิตรภาพและสำนึกส่วนรวมของผู้คนเริ่มลดน้อยลง ซึ่งถึงแม้เขาจะเสนอให้มีความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชน แต่กระนั้นก็มีอาจแก้ปัญหาได้ทั้งหมด หากประชาชนและผู้ปกครองขาดคุณธรรมจริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนี้ในตอนปลายทศวรรษ 2540 เสกสรรค์ได้นำแนวทางของพุทธศาสนาและปรัชญาความคิดโบราณทั้งตะวันตกและตะวันออกมาใช้เป็นตรรกะสนับสนุนความคิดการปกครองแบบรัฐมีอำนาจจำกัด และคุณธรรมจริยธรรมผู้ปกครอง รวมไปถึงประชาชน เช่น ปาฐกถา“เมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่าน”⁷, ปาฐกถาเรื่อง“อำนาจแห่งความว่าง ความว่างแห่งอำนาจ”⁸ เป็นต้น ทั้งนี้โดยอ้างอิงบริบทสังคมการเมืองในปัจจุบัน เพราะเชื่อว่าจุด

⁷ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “เมืองไทยในระยะเปลี่ยนผ่าน” ปาฐกถานำ การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 8, ศูนย์ประชุมไบเทค บางนา, 13 ธันวาคม, 2550.

⁸ “อำนาจแห่งความว่าง ความว่างแห่งอำนาจ,” ปาฐกถาเกียรติยศชุด ‘พุทธธรรมพาไทยพ้นวิกฤต’ มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญญา, หอประชุมมหิธร สำนักงานใหญ่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), 12 กันยายน 2551.

ใหญ่ของปัญหาไม่ได้อยู่ที่การกดขี่จากรัฐ หรือระบบโครงสร้างเศรษฐกิจ หรือระบบอาวุโสเท่านั้น หากแต่อยู่ที่ระดับปัจเจกว่ามีจิตใจเป็นเช่นไร ซึ่งทางออกไม่ใช่ “การปฏิวัติวัฒนธรรม” เหมือนความคิดในช่วงวัยหนุ่ม แต่เป็นความจำเป็นที่จะต้อง “ปฏิวัติทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรม”

นอกจากการวิพากษ์แนวคิดเสรีนิยมใหม่ และการสนับสนุนการเมืองภาคประชาชนแล้ว ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2540 โดยเฉพาะ พ.ศ.2547 งานเขียนของเสกสรรค์ในกลุ่มบันทึกการเดินทาง หรือความเรียงทั่วไป ได้เปลี่ยนจากยุคความรู้สึกท้อแท้ พ่ายแพ้ กระจายจะเป็นผู้พิชิต และความต้องการรักษาคุณธรรมศักดิ์ศรีให้คงอยู่ มาสู่ความคิดพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักคิด ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) โดยใช้ประสบการณ์ส่วนตัวเป็นสื่อนำเสนอประเด็น และนำหลักธรรมพุทธศาสตร์เช่น อิทัปปัจจยตา หรือการมองโลกอย่างเชื่อมโยงเหตุและผลมาเป็นกรอบในการมองโลกและชีวิต ทั้งนี้ได้อาศัยตรรกะแบบตะวันตกมาเป็นส่วนช่วยทำความเข้าใจ อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2540 ต้นทศวรรษ 2550 เป็นยุคของงานเขียนที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา เช่น “ผ่านพบไม่ผูกพัน: หวังค้ำจุนจากการเดินทาง”, “วันที่ถอดหมวก: ความเรียงว่าด้วยอิสรภาพจากตัวตน”, “ผ่านพ้นจึงค้นพบ: แกะรอยจิตวิญญาณในงานเขียน” หรือคอลัมน์ here and now ในวารสาร Way เป็นต้น

ในงานเขียนของเสกสรรค์ภายหลังปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา เป็นช่วงของงานเขียนในแนวปรัชญาชีวิต จิตวิญญาณ โดยเฉพาะ “ผ่านพบไม่ผูกพัน” พบว่าได้รับอิทธิพลทางความคิดและการใช้ภาษาจากพุทธศาสนาอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของ “ผ่านพบไม่ผูกพัน” มิใช่เรื่องใหม่ หากเป็นการถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับจิตใจที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม อันมีแก่นของพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ โดยอาศัยการเดินทางสัญจรเป็นตัวผูกเรื่อง ทั้งนี้ด้วยการที่เนื้อหาเป็นเรื่องของจิตวิญญาณทางศาสนาจึงอาจทำให้เข้าใจว่ามีแง่มุมที่สอดคล้องคล้ายคลึงกับงานเขียนของคนอื่นๆ ในประเด็นต่างๆ อาทิ การให้ความสำคัญต่อการเติบโตทางจิตใจในฐานะเป็นพัฒนาการสูงสุดของความเป็นมนุษย์ หรือความศรัทธาในวิถีชีวิตที่เชื่อมร้อยเป็นหนึ่งเดียวกับทุกสรรพสิ่ง และการคำนึงถึงความไม่จีรังยั่งยืนของทุกสรรพสิ่ง ทั้งนี้ เสกสรรค์ได้ให้เหตุผลว่า “ผ่านพบไม่ผูกพัน” เกิดขึ้นจากประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่คนเดียวของเขาในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งทำให้เข้าใจความหมายของ “ความทุกข์” จากนั้นจึงเริ่มเข้าใจความเป็น “อนิจจัง” คือการเข้าใจความหมายของการผันแปรของสรรพสิ่งและพลัดเข้าสู่ภาวะ “อนัตตา” จากประสบการณ์นี้เขาจึงเริ่มค้นคว้าอ่านหนังสือเพิ่มเติมเพื่อช่วยทำความเข้าใจชัดเจนขึ้น เช่นงานของทะเล ลามะ ศรีอรพินโท ดิช นัท ฮันท์ พุทธทาสภิกขุ เหล่าจี้อ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม เสกสรรค์ยืนยันว่าสำหรับตัวเขาแล้วนับตั้งแต่การเป็นนักปฏิวัติ หรือการเปลี่ยนมุมมองเข้าสู่พุทธธรรม ประสบการณ์ เป็นสิ่ง

ผลักดัน ส่วนความคิดทฤษฎีที่ได้จากการอ่านหนังสือจำนวนมากนั้นเป็นตัวช่วยให้ความเข้าใจที่เขามีต่อโลกต่อประสบการณ์ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาจากงานภายหลัง “ผ่านพบไม่ผูกพัน” จะพบว่างานเขียนที่เสกสรรค์อ่านช่วยให้กระบวนการอธิบายความคิดของเขาชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านพุทธภาษา

นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงทางความคิดของเขากับนักเขียนตะวันตกในแนวเดียวกัน เช่น งานของนีล โด널ด์ วอลซ์ เรื่อง *สนทนากับพระเจ้า* อาทิ วอลซ์ กล่าวถึงที่มาของงานเขียนไว้ว่า

“...แล้วผมก็ต้องประหลาดใจ เพราะทันทีที่ระบายความขมขื่นสุดท้ายจากเหล่าคำถามที่ปราศจากคำตอบและเตรียมจะวางปากกาลง ก็เหมือนกับว่ามีพลังบางอย่างซึ่งมองไม่เห็นทำให้ปากกาที่กำลังจะหยุดนั้นเขียนถ้อยคำต่อไปอย่างฉับพลัน ผมไม่รู้เลยว่าตัวเองกำลังจะเขียนอะไร ความคิดต่างๆหลั่งไหลเข้ามาเอง ผมจึงปล่อยให้ออกมา...”⁹

“กว่าจะรู้ตัว ผมก็ได้เริ่มสนทนาเสียแล้ว จริงๆ ไม่ได้เป็นการเขียนมากไปกว่าแค่คอยจดถ้อยคำที่ไหลออกมาเหมือนเขียนไปตามคำสั่งเท่านั้นเอง การจดบันทึกบทสนทนาี่ดำเนินมาถึงสามปี ตลอดช่วงเวลานั้นผมไม่รู้ว่ามันจะดำเนินไปอย่างไร ผมไม่รู้คำตอบของคำถามที่เขียนจนกว่าจะเขียนเสร็จ...”¹⁰

ซึ่งสอดคล้องกับที่มาของงานเขียน “ผ่านพบไม่ผูกพัน” ดังนี้

“...แต่ถ้าถามว่ากล้ายืนยันหรือไม่ว่า ผ่านพบไม่ผูกพันไม่ได้รับอิทธิพลจากใครเลย? ในแง่หนึ่งผมคงต้องยอมรับเหมือนกันว่าไม่ได้เขียนงานชิ้นนี้เองเสียทีเดียว เพราะทุกครั้งที่นั่งลงเขียนต้นฉบับ ผมรู้สึกเหมือนกำลังจดจารไปตามคำสั่งของพลังบางอย่างที่มองไม่เห็นและใหญ่โตกว่าผมมากนัก ทุกถ้อยคำทุกประโยคเลื่อนไหลพุ่งพรูออกมารวดเร็วราวถ่ายถอดจากต้นฉบับดั้งเดิม

⁹ นีล โด널ด์ วอลซ์, *สนทนากับพระเจ้า เล่ม 1*. (กรุงเทพฯ: ไอ้พระเจ้า พับลิชชิ่ง, 2549), น. 29-30.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 30.

ใช่...ต้นฉบับที่มีอยู่แล้วในเบ็องลึกสุดของทุกคน¹¹

นอกจากนี้ “พระเจ้า” ของวอลท์ ได้ตอบคำถามเกี่ยวกับประเด็นชีวิตและจิตวิญญาณ ซึ่งให้ความสำคัญกับ “ประสบการณ์” ของมนุษย์อันเป็นพาหนะนำสารจากพระเจ้าที่สำคัญ สารที่ว่านี้คือสัจจะซึ่งปรากฏในหลายรูปแบบทั้งจากประสบการณ์ที่มนุษย์ประสบ จากความรู้สึก ความคิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธศาสนาในการให้ความสำคัญกับกรรมะ หรือธรรมชาติที่มนุษย์จะเข้าใจก็ต่อเมื่อสังเกตพิจารณาธรรมชาติอย่างจริงจัง ในงานของเสกสรรค์ก็มีการกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวนี้ด้วยดังนี้

“รอบข้างมีคำสอน รอบตัวมีคำเตือน เพราะฉะนั้นมีว่าเดินทางไกลไกล ล้วนให้ความหมายในการเรียนรู้...แทบทุกอย่างที่เราพบสัมผัส ตั้งแต่ทิวทัศน์ไปจนถึงเหตุการณ์ ล้วนมีข่าวสารส่งผ่านมา...”¹²

จากการพิจารณางานเขียนเกี่ยวกับปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณในยุคนี้ จะพบว่าเสกสรรค์ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ความเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง การตระหนักถึงความจริง มากกว่าแนวคิดทฤษฎีที่ประดิษฐ์สร้างและการเติบโตทางจิตใจในฐานะเป็นพัฒนาการสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้อยู่ภายใต้โลกทัศน์ของปรัชญาศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนานิกายมหายาน

จะสังเกตเห็นว่า ความคิดทางการเมืองของเสกสรรค์ทั้ง 3 ยุค เป็นเรื่องของการพยายามเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองโดยมุ่งเน้นที่การดูแลตนเองได้ของประชาชน โดยรัฐมีอำนาจจำกัดซึ่งมีความคล้ายคลึงกับปัญญาชนร่วมสมัยในกลุ่มที่เชื่อกศิกภาพของมนุษย์ในการดูแลตนเอง หรือกลุ่มประชาธิปไตยทางตรง หากแต่มีข้อแตกต่างในรายละเอียดคือ เสกสรรค์เชื่อว่าจิตใจมนุษย์นั้นมีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เห็นได้จากความคิดที่ปรากฏต่อเนื่องตั้งแต่งานเขียนยุคแรก-ปัจจุบัน ซึ่งโดยปกติแล้วในบริบทของแวดวง

¹¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ผ่านพ้นจึงค้นพบ,” ใน ต คน, กุมภาพันธ์ 2551, น.143.

¹² เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, ผ่านพบไม่ผูกพัน: ห้วงคำนึงจากการเดินทาง. (กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2548), น.40.

รัฐศาสตร์ไทยมักไม่ค่อยให้ความสนใจกับประเด็นดังกล่าวมากนัก เมื่อเทียบกับการศึกษาในเชิงโครงสร้างและระบบการเมือง ดังนั้น ความคิดทางสังคมการเมืองทั้ง 3 ยุคของเสกสรรค์ที่ผสมผสานประเด็นรัฐศาสตร์กับประเด็นจิตวิญญาณเข้าไว้ด้วยกันจึงเป็นการสลายกรอบคิดในการแบ่งแยกศาสตร์ต่างๆ ออกจากกันเนื่องจากเห็นความจำเป็นในการเชื่อมโยงคุณธรรมเข้าไว้กับอำนาจซึ่งเป็นแกนกลางของวิชารัฐศาสตร์ โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญของผู้ปกครองในการใช้อำนาจปกครองอย่างเป็นธรรม และจำเป็นสำหรับคนทั่วไปในการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ

การที่เสกสรรค์เชื่อมโยงประเด็นจิตวิญญาณเข้ากับประเด็นรัฐศาสตร์แท้จริงมิใช่ความคิดใหม่เสียทีเดียว แต่เป็นปรัชญาความคิดที่เคยเกิดขึ้นแล้วในยุคโบราณของทั้งตะวันตกและตะวันออก ความคิดของเสกสรรค์จึงน่าจะมาจากการผสมผสาน บูรณาการ สังเคราะห์มาเป็นระบบความคิดของเขาซึ่งชุดความรู้หลักที่เด่นชัดน่าจะเป็นชุดความรู้ในยุคโบราณ อาทิ กรีก อินเดีย จีน เช่น เพลโต พระพุทธเจ้า ขงจื้อ เหล่าจื้อ ฯลฯ ชุดความรู้รองลงมาคือชุดความรู้ในช่วงศตวรรษที่ 18 เช่น กลุ่มสัญญาประชาคม นอกจากชุดความรู้ต่างๆ แล้วเขาก็ให้ความสำคัญต่อการพิจารณาประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของประเทศไทย รวมทั้งวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ คุณค่าต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการนำชุดความรู้มาปรับใช้ ด้วยเหตุนี้ ความคิดที่ปรากฏในงานของเสกสรรค์จึงเป็นความคิดที่นำมาดัดแปลง หรือพัฒนาขึ้นมาใหม่มากกว่าจะเห็นว่าอ้างอิงตำราใดอย่างตายตัว และมักจะมองไม่เห็นว่เสกสรรค์ได้รับอิทธิพลความคิดจากนักคิดคนใดเป็นหลักและตายตัว แต่ดูเหมือนจะเห็นความคิดเป็นชุดๆ เสียมากกว่า

ตารางที่ 4.6
งานเขียนในช่วง พ.ศ.2540-ปัจจุบัน

ช่วงเวลา	ชื่องานเขียน	ปีที่เขียน
พ.ศ.2540-ปัจจุบัน	ก่อนสิ้นศตวรรษ : รวมบทสัมภาษณ์และคำปราศรัยในห้วงห้าปี (พ.ศ. 2539-3543)	2539-2543
	การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย.	2548
	จลาจลทางปัญญา : รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2543-2545	2543-2545
	ตัวตนและจิตวิญญาณ: รวมบทสนทนาและปาฐกถา	2544-2545
	ประเทศไทยบนเส้นทางประชาธิปไตย : บทสำรวจปัญหาและทางออก	2546
	ผ่านพ้นจึงค้นพบ: แกะรอยจิตวิญญาณในงานเขียน	2550-2551
	ผ่านพบไม่ผูกพัน: ห้วงคำนึงจากการเดินทาง	2547-2548
	ฟองเวลา : กายกถาและคำรำพึง	2516-2549
	เมื่อโลกไม่มีประวัติศาสตร์: รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2545-2546	2546-2547
	วันที่ถอดหมวก: ความเรียงว่าด้วยอิสรภาพจากตัวตน	2548-2550
	วิหารที่ว่างเปล่า	2543-2544
	เส้นทางการเมืองของประชาชนไทยสู่ศตวรรษใหม่แห่งการมีส่วนร่วม	2542
	ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้	2537-2541
	"5 คำถามกับ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมภาคประชาชน"	2543
	"การปฏิรูปสังคมเศรษฐกิจไทยหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 : ความก้าวหน้าและความล้มเหลว"	2548
	"ค้นหาตัวตนสังคมไทย"	2548
	"วิถีธรรม วิถีทาง ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล"	2549
	"ศตวรรษที่ 21 กับคำถามต่อนักรัฐศาสตร์"	2546
	"อำนาจแห่งความว่าง ความว่างแห่งอำนาจ"	2551

ข้อสังเกตจากการพิจารณางานเขียนทั้งสามยุคพบว่างานเขียนของเสกสรรค์ยังอาจสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ งานเขียนทางสังคม และงานเขียนประสบการณ์ทางอารมณ์ และความคิด

งานเขียนทางสังคมเป็นงานเขียนที่คนที่มีต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับยุคสมัย โดยอาศัยกรอบคิดทางวิชาการมาพิจารณา ซึ่งสามารถพบได้ทั้ง 3 ยุค เช่น “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น”, “ถ้าหากไม่มีวันนั้น: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสี่”, “ผู้ชายที่กำลังสูญเสีย: รวมข้อเขียนคัดสรรจากหน้าหนังสือพิมพ์เล่มสอง”, “การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตย”, “จลาจลทางปัญญา: รวมบทความจากคอลัมน์หนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2543-2545”

งานเขียนประสบการณ์ทางอารมณ์และความคิด ของเสกสรรค์ มี 3 ลักษณะ คือ

1) การแสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะนั้นของผู้เขียนที่มีต่อสถานการณ์ต่างๆ เช่น ความรู้สึกพ่ายแพ้ หดหู่ โดยอาจไม่ได้เสนอทัศนคติชัดเจนแจ่มใสไป งานจำพวกนี้มักปรากฏในกลุ่มงานวรรณกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะความเรียงบันทึกการเดินทางและอัตชีวประวัติ ซึ่งจะพบในยุคที่ 2 เช่น “เร่ร่อนหาปลา”, “ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้”

2) งานเขียนประสบการณ์ทางอารมณ์ และความคิดที่ถูกยกระดับไปสู่การตั้งคำถามเชิงปรัชญาแต่ยังไม่ตอบคำถาม เช่น เมื่อรู้สึกเจ็บปวดต่อสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ แล้วจึงตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่ของชีวิต ความหมายของการมีชีวิต การแสวงหา ความสุข ความดี ความงาม พบในยุคที่ 2 และ 3 เช่น “คนกับเสือ”, “เพลงเอกภพ: บันทึกคนเดินทาง”, “ตัวตนและจิตวิญญาณ: รวมบทสนทนาและปาฐกถา”, “วิหารที่ว่างเปล่า”

3) งานเขียนประสบการณ์ทางอารมณ์ที่ถูกยกเป็นคำถามเชิงปรัชญาและมีการพยายามตอบคำถาม งานเขียนลักษณะนี้พบในยุคที่ 3 และพบประปรายใน “ฤดูกาล” ของยุคที่ 1 การพยายามตอบคำถามเชิงปรัชญาของเสกสรรค์ คือการนำหลักศาสนามาตอบ เช่น หลักอนัตตา ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับวิธีคิดระดับจิตวิญญาณ ในส่วนของบางบทความใน “ฤดูกาล” ซึ่งเป็นงานยุคแรก การตอบคำถามมีการนำพุทธศาสนามาใช้ การผสมผสานหลักทฤษฎี

งานเขียนของเสกสรรค์กับวรรณกรรมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรมนั้น เป็นแนวคิดที่คนไทยนำเข้ามาจากตะวันตก เดิมทีมักใช้คำว่า “หนังสือ” หรือมิฉะนั้นก็เรียกชื่อหนังสือประกอบกับลักษณะคำประพันธ์ของหนังสือ เช่น กาพย์พระไชยสุริยา เป็นต้น

คำว่า “วรรณกรรม” ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 7 ในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะและวรรณกรรม พ.ศ.2475 หมายถึง สิ่งที่เขียนขึ้นจะใช้รูปแบบใดก็ได้หรือเพื่อความมุ่งหมายอย่างใดก็ได้ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี รวมไปถึงสารคดี บทความ ตำรา ข่าว ประกาศแจ้งความ และฉลากยา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ความหมายของวรรณกรรมอาจมีความหมายสองแนวคือ ความหมายอย่างกว้าง วรรณกรรม หมายถึง สารที่มนุษย์สื่อผ่านภาษาอย่างมีคุณค่า เช่น ตำรา บทความ หนังสือพิมพ์ หรืองานเขียนในสื่อสิ่งพิมพ์ สุนทรพจน์ นิทานหรือตำนาน มุขปาฐะ ฯลฯ และความหมายอย่างแคบวรรณกรรม หมายถึง เรื่องแต่ง (Fiction) หรืองานประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์หรือมีศิลปะ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี บทละคร ฯลฯ แต่ไม่รวมเรื่องจริง (Non-fiction) เช่นบทความ สารคดี ข่าว ฯลฯ

ตามประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย บทหรือกรอกลงมือเป็นงานเขียนแพร่หลายมาก่อนวรรณกรรมร้อยแก้ว ซึ่งวรรณกรรมร้อยแก้วแบบตะวันตกนั้นถูกนำเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 พร้อมกับกระแสปฏิรูปสู่สมัยใหม่ มีการตั้งโบราณคดีสโมสร มีบทพระราชนิพนธ์แนวบันเทิงคดี ความจำเป็น การเดินทาง อัดซีวประวัติ เช่นงาน “ไกลบ้าน” ครั้นมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงตั้งวรรณคดีสโมสร ในยุคนั้นเป็นยุคเริ่มทดลองรูปแบบวรรณกรรมตะวันตกซึ่งมีกลุ่มข้าราชการนักเรียนนอกเป็นกลุ่มผลิตงานวรรณกรรมร้อยแก้ว แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เกิดกลุ่มนักเขียนที่เรียกว่า “คณะสุภาพบุรุษ” ดอกไม้สด ก.สุรางคนางค์ เป็นกลุ่มที่เน้นค่านิยมสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก เช่น คุณค่าความเป็นมนุษย์ การใช้เหตุผล ความยุติธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับค่านิยมการพึ่งตนเอง หยิ่งในศักดิ์ศรี ความเป็นสุภาพบุรุษ คุณค่าแม่ศรีเรือน คุณค่าครอบครัวและความรัก นักเขียนสำคัญในยุคนี้เช่น ศรีบูรพา มาลัย ชูพินิจ ดอกไม้สด ก.สุรางคนางค์ สด กุระมะโรหิต ฯลฯ

ในช่วง พ.ศ. 2492-2500 เป็นจุดเริ่มต้นของงาน *วรรณกรรมเพื่อชีวิต* หรือ *วรรณกรรมก้าวหน้า* ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตที่อัสนี พลจันทร์ นำมาเผยแพร่ โดยมีความเชื่อว่า กวีต้องอยู่เคียงข้างประชาชน ต้องเสนอความเป็นจริงแห่งชีวิตและสังคม ให้ความสำคัญกับเนื้อหา มากกว่ารูปแบบหรือความงามของภาษา ควรเปิดโปง วิพากษ์ความเหลื่อมล้ำในสังคม เคารพความเท่าเทียมกันของมนุษย์ พร้อมทั้งชี้แนวทางการต่อสู้ นักเขียนคนสำคัญช่วงนี้เช่น ศรีบูรพา อัสนี พลจันทร์ อิศรา อมันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์ อุดม สีสุวรรณ สุภา สิริมานนท์ เปลื้อง วรรณศรี ทวีป วรดิลก เป็นต้น

ในปี พ.ศ.2495 รัฐบาลประกาศใช้ พ.ร.บ. คอมมิวนิสต์ และเข้าจับกุมกวาดล้างนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ โดยเรียกกลุ่มนี้ว่ากบฏสันติภาพ ผู้ที่ถูกจับกุมได้แก่ ศรีบูรพา

สุภา สิริमानนท์ อุทธรณ์ พลกุล เปลื้อง วรรณศรี สุพจน์ ด้านตระกูล แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 ก็ได้มีการนิรโทษกรรมนักโทษเหล่านั้น เนื่องในโอกาสฉลองปีกิ่งพุทธกาล

ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ วรรณกรรมเพื่อชีวิตตกอยู่ในยุคมืด เนื่องจากการกวาดล้างนักเขียน นักหนังสือพิมพ์จำนวนมากจนทำให้นักเขียนส่วนหนึ่งต้องเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ บางส่วนต้องเปลี่ยนแนวทางการเขียน บางส่วนก็ต้องลี้ภัยในต่างแดน อย่างไรก็ตามก็ยังมีนักเขียนบางคนที่ลอบผลิตงานเพื่อชีวิตขณะอยู่ในเรือนจำ เช่น งานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ อาทิ งานแปลเรื่อง “แม่” ของแม็กซิม กอร์กี้ บทเพลงแสงดาวแห่งศรัทธา พจนานุกรมไทย-มุเซอ ฯลฯ

ในช่วงของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ความตึงเครียดทางการเมืองเริ่มบางเบา แต่สถานการณ์ทางสังคมเริ่มเป็นปัญหาอันเนื่องมาจากการปกครองแบบอำนาจนิยมเป็นเวลานาน กลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นใหม่เริ่มให้ความสนใจแสวงหาคำตอบของชีวิตและสังคมที่ดี จึงมีการรื้อฟื้นและผลิตงานเขียนวรรณกรรมเพื่อชีวิตอีกครั้ง เช่น กลุ่มชมรมพระจันทร์เสี้ยว สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ชัยพฤกษ์ มีการนำผลงานของนักเขียนรุ่นเก่าเช่น จิตร ภูมิศักดิ์ อิศรา อมันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์ สุวีฉน์ วรดิลก ฯลฯ กลับมาเผยแพร่ใหม่ นอกจากนี้ยังมีการผลิตหนังสือเล่มละบาทออกขายหน้าประตูมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2514 ได้มีการออกหนังสือชื่อ “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” รายเดือน ตีพิมพ์งานเขียนเพื่อชีวิตของนักเขียนรุ่นใหม่และนักเขียนรุ่นเก่านับจากนั้นมาวรรณกรรมก้าวหน้าก็ได้รับการเรียกขานชื่อนี้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน¹³

วรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นงานวรรณกรรมที่มีจุดยืนเพื่อให้เห็นปัญหาสังคม ความยากจน¹⁴ รวมไปถึงกระแสต่อต้านสงครามเวียดนาม ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา งานเขียนเหล่านี้ช่วยปลุกเร้าให้เกิดกระแสความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม ระบบการเมืองจนนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เช่น “ฉันจึงมาหาความหมาย” ของวิทยากร เชียงกูล “เราจะฝ่า

¹³ รินฤทัย สัจจพันธุ์, 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2541, น.37.

¹⁴ ในช่วงเวลานั้นนักศึกษาเริ่มเห็นความแตกต่างสุดขั้วระหว่างนักศึกษากับกรรมาชีพ เช่นสภาพคนงานก่อสร้างในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถอดเสื้อ ตัวดำ ชุ่มเหงื่อ สร้างความหดหูให้กับนักศึกษาบางกลุ่ม และเริ่มตระหนักถึงความไม่ปกติของสังคมเศรษฐกิจในขณะนั้น, สัมภาษณ์ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 16 พฤษภาคม พ.ศ.2550.

ข้ามไป” วิสา คัญทัพ “ตัวทาส” อนุช อาภาภิรมย์ “ตื่นเกิดเสรีชน” รวี โดมพระจันทร์ “คนบนต้นไม้” นิคม รายวา “ภัยขาว” กลุ่มสหภาพหน้าโดม เป็นต้น ในต้นปี พ.ศ. 2516 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ผลิตงานเขียนสองเล่มด้วยกันคือ “คอร์ปชั่นในประเทศไทย” และ “สงครามอินโดจีน” “คอร์ปชั่นในประเทศไทย” จัดพิมพ์โดยชมรมหนังสือแสงจันทร์ เป็นงานแปลและเรียบเรียง โดยพยายามชี้ให้เห็นปัญหาพฤติกรรมทุจริตในสังคมไทยซึ่งเชื่อว่าทางแก้ไขไม่ใช่เพียงการลงโทษทางกฎหมายแก่ผู้กระทำผิดเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความพยายามแก้ไขที่ต้นตอของปัญหา นั่นคือวัฒนธรรมการรักพวกพ้อง อุปถัมภ์ค้ำจุน ส่วนงานเขียน “สงครามอินโดจีน” กล่าวถึงสภาพผู้รบในสงครามอินโดจีน เผยให้เห็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสงครามซึ่งไทยมีส่วนร่วมด้วย งานเขียนในช่วงนี้ของเสกสรรค์มีความเป็นวิชาการมากกว่าจะเป็นวรรณกรรม

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 กระแสวรรณกรรมสร้างสรรค์หรือวรรณกรรมเพื่อชีวิตเฟื่องฟูอย่างมากหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม งานวรรณกรรมมีเสรีภาพในการนำเสนอมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้งานวรรณกรรมหลัง 14 ตุลาคม จะมีอิสรเสรีในการแสดงความคิด ทว่าในเนื้องานเขียนเวลานั้นกลับได้รับอิทธิพลจากแนวสังคมนิยมอย่างมาก

ความเข้าใจความหมายของวรรณกรรมเพื่อชีวิตหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 คือต้องมีส่วนร่วมกับสังคมมากขึ้นไม่ใช่เพียงเขียนนิยายประโลมโลก นักเขียนต้องใช้วรรณกรรมเป็นตัวสะท้อนปัญหาของสังคมซึ่งประกอบกับกระแสสังคมนิยมในเวลานั้นทำให้งานเขียนเป็นงานที่มีลักษณะสำคัญคือ สะท้อนให้เห็นความเลวร้ายของสังคมเก่าและเสนอทางออกของปัญหาคือการเข้าร่วมกับแนวทางปฏิวัติ ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลการแบ่งแยกวรรณกรรมเพื่อชีวิตออกจากวรรณกรรมประโลมโลกหรือ “วรรณกรรมน้ำเน่า” อย่างชัดเจน โดยเชื่อว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตควรมีลักษณะดังนี้¹⁵

- ก. เรียบง่าย กระชับรัด ไม่เยิ่นเย้อววน
- ข. สะท้อนความจริงคือการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคม
- ค. ส่งผลสะท้อนต่อจิตใจอย่างสูง
- ง. มีจิตสำนึกคือแสดงออกอย่างเจตนาและหวังผลแน่นอน
- จ. ต้องรับใช้ประชาชน คือ ชี้แนวทางดัดแปลงโลก ปลุกเร้าให้กำลังใจ ทิ่มแทงศัตรู ยกกระตือรือร้นตัวของมวลชน เป็นที่ชื่นชอบของมวลชน

¹⁵ อนุช อาภาภิรม, “ทฤษฎีประวัติศาสตร์และสังคม,” อ้างใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต, น.52.

ตัวอย่างงานเขียนในยุคนี้เช่น “ก่อนไปภูเขา” สถาพร ศรีสังข์ “ความในใจของกระดูกในฟาร์มจระเข้” วัฒน์ วรรณยางกูร “คนของคำพา” วิสา คัญทัพ “พิราบแดง” สุวัฒน์ วรรณ “พลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน” รวี โคมพระจันทร์ ในช่วงเวลานี้ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ผลิตงานสำคัญสองชิ้นในนามชมรมหนังสือแสงจันทร์คือ “เอียงข้างประชาชน” และ “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” “เอียงข้างประชาชน” ตีพิมพ์รวมบทความของเสกสรรค์ที่เขียนขึ้นก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งบทความที่สำคัญเช่น “ว่าด้วยซ้ายไทย” เขียนขึ้นเพื่อวิพากษ์ขบวนการนักศึกษาซ้ายจัดที่ยึดมั่นในคัมภีร์ มากจนละเลยความสำคัญของมนุษย์ในฐานะบุคคลที่มีจิตใจ “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น” กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติที่เน้นย้ำความสำคัญของมนุษย์มากกว่าอุดมการณ์ และการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นเพียงทางผ่านที่จำเป็นเท่านั้น

“...ทฤษฎีจะสวยงามอย่างไรก็ยังมีค่าน้อยกว่าคนเพราะมันไม่ใช่สิ่งมีชีวิตวิญญาน แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยคนเพื่อรับใช้คน”¹⁶

“การต่อสู้เพื่อจัดการกดขี่ขูดรีดทางการเมืองก็เปรียบดังการปลดปล่อยฝูงนกออกจากกรง เปิดโอกาสให้ทุกตัวได้โบยบินไปในโลกกว้าง จุดหมายคืออิสรภาพสำหรับนกแต่ละตัว การทำลายกรงซึ่งเป็นเพียงเงื่อนไขแรกในทำนองเดียวกัน จุดหมายของการปฏิวัติสังคมมีรากลึกอยู่ในปรารถนาของปัจเจกบุคคล การต่อสู้ทางชนชั้นเป็นเพียงทางผ่านที่จำเป็นเท่านั้น”¹⁷

งานเขียนของเสกสรรค์ในช่วงปี พ.ศ. 2516-2517 เป็นบทความจากคอลัมน์หนังสือที่มารวมเล่มโดยชมรมหนังสือแสงจันทร์ เป็นบทความเชิงวิชาการ มีบทวิพากษ์ไม่มากนัก ซึ่งงานเขียนมีลักษณะคล้ายกับงานเขียนอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกันคือเผยให้เห็นปัญหาสังคม เห็นด้วยกับการให้ความสำคัญกับมวลชนในการเปลี่ยนแปลงสังคมแต่มีจุดแตกต่างจากงานเขียนซ้ายจัดตรงที่จุดหมายของการต่อสู้คืออิสรภาพของปัจเจกชน และให้คุณค่ากับจิตใจมนุษย์ สภาพพื้นฐาน

¹⁶เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น, (กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือแสงจันทร์, ม.ป.ป.), น.7.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 37.

ของสังคมไทยมากกว่ายึดหลักคัมภีร์คอมมิวนิสต์จีนตายตัวซึ่งขณะนั้นมีอิทธิพลในหมู่ปัญญาชนบางกลุ่ม และงานของเขาก็ไม่ได้ชี้้นำให้เข้าร่วมกับแนวทางปฏิวัติ แต่ยืนยันว่ามีความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงสังคม ผลของงานเขียนเช่นนี้สร้างความไม่พอใจให้กับนักศึกษา “ซ้ายจัด” หลายคนและน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของความหวาดระแวงที่ พคท. มีต่อเสกสรรค์ตั้งแต่ยังไม่ได้เข้าป่า

ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 แนววงวรรณกรรมไทยโดยเฉพาะวรรณกรรมเพื่อชีวิตก็ถึงจุดอับอีกครั้ง นักเขียนก้าวหน้าจำนวนมากจับป็นผู้รบกับรัฐบาล โดยส่วนหนึ่งได้เข้าไปทำหน้าที่ในหน่วยผลิตงานวรรณกรรมโฆษณาชวนเชื่อ หรืองานวรรณกรรมเพื่อรับใช้พรรค งานลักษณะนี้จะมีรูปแบบวิธีการนำเสนอเนื้อหาตายตัวคือสะท้อนให้เห็นความเลวร้ายของสังคมเก่าและความหวังดีก็จะต้องมาร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ฯ นอกจากนี้เป็นงานเขียนแนวโรแมนติกเกี่ยวกับการสู้รบในป่า ซึ่งงานจากป่าเหล่านี้มีการพิมพ์เผยแพร่ ออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง งานเขียนของเสกสรรค์ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ฯ เช่น “บันทึกจากกองร้อยทหารปลดแอก” ซึ่งเป็นงานในกรอบวรรณกรรมเพื่อรับใช้พรรคแต่มีเนื้อหาเสนอชีวิตจริงของนักปฏิวัติมากกว่าด้านเชิดชูพรรคเพียงอย่างเดียว

งานเขียนก้าวหน้าหลายชิ้นในช่วงเวลานี้กลายเป็นสิ่งพิมพ์ต้องห้ามตามราชกิจจานุเบกษา กระทั่งหนังสือที่มีการใช้คำก้าวหน้ามาเป็นชื่อเรื่อง เช่น *ชนชั้น มวลชน* ก็อาจจัดเป็นหนังสือต้องห้ามได้แม้เนื้อหาจะไม่เกี่ยวข้องกับการปลุกระดมเลยก็ตาม เช่น “สังคมนิยม” (ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบอบสังคมนิยม) ของ สุรัฐ รัตนาวรรณ “อุดมการณ์ทางการเมือง” ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช รวมไปถึงงานเขียนของเสกสรรค์และชมรมหนังสือแสงจันทร์ เช่น “มนุษยธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น”, “การศึกษาเพื่อมวลชน”, “บันทึกจากกองร้อยทหารปลดแอก” เป็นต้น

ในช่วงก่อนที่ประกาศนโยบาย 66/23 ในแนววงวรรณกรรมได้เกิดวิวาทะถึงเป้าหมายของงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตระหว่างกลุ่มวรรณกรรมพินิจ ซึ่งให้ความสำคัญกับงานเขียนก้าวหน้าที่ได้รับอิทธิพลจากแนวสังคมนิยมอันเป็นงานกระแสหลักในขณะนั้น กับกลุ่มโลกหนังสือที่มีสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความซ้ำของงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตซึ่งเป็นงานแบบสูตรสำเร็จมีเนื้อหาซ้ำซาก มักจะกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างนายทุนกับกรรมกร ชาวนากับนายทุน โดยมีเป้าหมายเพื่อการเมืองเพียงอย่างเดียว งานวรรณกรรมเพื่อชีวิตในเวลานั้นจึงถูกเรียกว่า “วรรณกรรมนำเนาเพื่อชีวิต” ผลสะท้อนของการวิพากษ์วรรณกรรมนำเนาเพื่อชีวิตทำให้งานวรรณกรรมหลังจากนั้นเริ่มมีลักษณะเปลี่ยนไป

ภายหลังที่เสกสรรค์ออกจากป่าในปี พ.ศ.2524 ได้ตีพิมพ์เรื่องสั้นชุด "ฤดูกาล" ซึ่งเขียนขึ้นตั้งแต่อยู่ในป่า มีเนื้อหาบอกถึงความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในชนบท หากแต่มีได้ชี้ชัดว่าทางออกของปัญหาคืออะไร เนื้อหาในทางหนึ่งปฏิเสธพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อีกนัยหนึ่งก็ปฏิเสธแนวทางนำเอาเพื่อชีวิต ผลตอบรับของ "ฤดูกาล" แม้จะไม่ใช่วรรณกรรมนำเอาเพื่อชีวิต หรือมีสูตรสำเร็จตายตัว แต่ก็ได้รับการยอมรับจากแวดวงวรรณกรรมไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากขณะนั้นเสกสรรค์ในความคิดของคนทั่วไปคืออดีตผู้นำนักศึกษา ไม่ใช่กวีเขียน ผู้อ่านต้องการอ่านงานของเขาเพื่อจะสืบหาเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม และขบวนการปฏิวัติเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันเวลาดังกล่าวได้มีนักเขียนใหม่เกิดขึ้นหลายคน เช่น มาลา คำจันทร์ จำลอง ฝั่งชลจิตร ซาติ กอบจิตติ ซึ่งกำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างสูง¹⁸

ความหมายของงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตระยะหลัง ได้เปลี่ยนประเด็นการนำเสนอจากการสะท้อนความอยุติธรรมในสังคม และชี้้นำคำตอบว่าต้องทำอะไร ไปสู่การเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ความแปลกแยกโดดเดี่ยวของผู้คน ความเสื่อมของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรม จริยธรรม หรือผลกระทบจากกระแสเสรีนิยมใหม่ต่อวัฒนธรรม จิตวิญญาณของมนุษย์ แต่ไม่ได้มีการชี้้นำทางออกเหมือนในอดีต วรรณกรรมลักษณะเช่นนี้จึงถูกเรียกว่า "วรรณกรรมสร้างสรรค์สังคม" หรือ "วรรณกรรมสะท้อนชีวิต" หรือ "วรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคม" เช่น งานของวินทร์ เลียววาริณ วิมล ไทรนิ่มนวล ศิลา โคมฉาย งาน "คนกับเสือ"¹⁹ ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคมมีจุดเด่นแตกต่างจากเดิมตรงที่มีเนื้อหาลุ่มลึก สามารถอธิบายความซับซ้อนของปัญหาได้มากขึ้นกว่าการอธิบายในกรอบการกดขี่ทางชนชั้นเพียงอย่างเดียว

¹⁸ สัมภาษณ์ เวียง วชิระ บัวสนธิ์, 30 เมษายน พ.ศ.2550.

¹⁹ คนกับเสือถูกเสนอเข้าชิงรางวัลซีไรต์ในปี พ.ศ. 2539 แต่ก็ไม่ผ่านรอบคัดเลือกด้วยเหตุผลเชิงปริมาณ เนื่องจากมีเรื่องสั้นไม่ครบ 8 เรื่องตามหลักการของคณะกรรมการ แม้ว่าคนกับเสือจะเป็นเรื่องสั้นที่มีคุณภาพเรื่องหนึ่ง

ในปี พ.ศ.2522 มีการจัดตั้งรางวัลซีไรต์²⁰ นวนิยายลูกอีสาน ของคำพูน บุญทวี เป็นเรื่องแรกที่ได้รับรางวัล รางวัลซีไรต์ส่งผลสะท้อนต่อแวดวงวรรณกรรมไทยโดยเฉพาะกลุ่มวรรณกรรมสร้างสรรค์สังคม แม้ในระยะแรกจะยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบมากนักแต่ก็ส่งผลต่อรูปแบบของงานวรรณกรรม กล่าวคือ หลักเกณฑ์ในการส่งประกวดได้จำกัดขอบเขตของงาน 3 แบบคือ นิยาย เรื่องสั้น และกวีนิพนธ์ การจัดแบ่งวรรณกรรมเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อองค์รววรรณกรรมไทยคือ สมาคมภาษา สมาคมนักเขียนในประเทศไทยที่จัดแบ่งงานวรรณกรรมเป็น 3 แบบเช่นกัน

ในปี พ.ศ.2533 สำนักพิมพ์เทียนวรรณได้ส่งผลงาน “เพลงน้ำระบำเมฆ” เข้าประกวดรางวัลซีไรต์ แต่ไม่สามารถผ่านรอบคัดเลือกด้วยเหตุผลทางเทคนิคของการจัดประเภท เนื่องจาก “เพลงน้ำระบำเมฆ” มีลักษณะแตกต่างจากเรื่องสั้นตามหลักการของคณะกรรมการซีไรต์ ซึ่งถือว่าต้องเป็นเรื่องแต่งขึ้นทั้งหมด การที่ “เพลงน้ำระบำเมฆ” ซึ่งได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นงานวรรณกรรมชิ้นเยี่ยมชิ้นหนึ่ง²¹ ไม่ผ่านรอบคัดเลือกอาจเป็นเพราะผลของการแบ่งงานวรรณกรรมไว้เพียงสามชนิดคือเรื่องสั้น นวนิยาย บทกวี ทำให้งานของเสกสรรค์ไม่มีนิยามที่แน่ชัดว่าจะจัดอยู่ในประเภทใด “เพลงน้ำระบำเมฆ” ไม่ใช่เรื่องสั้น แต่ก็ไม่ใช่สารคดีอย่างที่เคยมีมาเพราะไม่ได้เสนอเพียงข้อเท็จจริงแต่มีการร้อยเรียง มีลีลาศิลปะ ความอหิหลักอหิเหลือของการไม่สามารถจัดประเภทงานเขียนแบบใหม่ของเสกสรรค์เป็นตัวอย่างหนึ่งของปัญหาการทำความเข้าใจงานวรรณกรรมใหม่ๆ ที่มีรูปแบบไม่ตายตัวอยู่นอกเหนือนิยามกระแสหลักในแวดวงวรรณกรรมไทย

แม้ว่าเสกสรรค์จะยืนยันอย่างต่อเนืองว่าไม่เคยเขียนงานเพื่อต้องการรางวัล แต่การเข้าประกวดซีไรต์ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ซีไรต์เป็นรางวัลที่มีคนรู้จักในวงกว้างงานเขียนที่ได้รางวัลมักถูกผู้อ่านเข้าใจว่าเป็นงานยอดเยี่ยมในรอบปีนั้นๆ ทำให้คนสนใจอ่านอย่างแพร่หลาย “การส่งเพลงน้ำ

²⁰ รางวัลซีไรต์ (S.E.A. Write Award) หรือ South East Asian Writers Award คือรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ริเริ่มขึ้นจากฝ่ายบริหารโรงแรมโอเรียลเต็ล ในปี พ.ศ. 2522 ร่วมกับบริษัท การบินไทย และกลุ่มบริษัทในเครืออิตัลไทย เพื่อมอบรางวัลให้กับนักเขียนในกลุ่มอาเซียน 5 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมทางวรรณกรรมของภูมิภาคนี้ ซึ่งต่อมามีประเทศเข้าร่วมรวม 10 ประเทศ และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ารางวัลซีไรต์ มีผลต่อการกำหนดทิศทางการผลิตงานวรรณกรรมและตลาดหนังสือของไทย

²¹ บทวิจารณ์เพลงน้ำระบำเมฆได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในบทวิจารณ์วรรณกรรมชุดโครงการพลังการวิจารณ์: วรรณศิลป์ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โปรดดู รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, พลังการวิจารณ์: วรรณศิลป์. (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาสน์, 2547).

ระบำเมฆ” และ “คนกับเสือ” เข้าประกวดหากได้รับรางวัลอาจช่วยให้คนรู้จักมากขึ้น ส่งผลให้ประเด็นความคิดของเสกสรรค์เข้าถึงคนในสังคมกว้างขวางกว่าเดิม ทั้งนี้ในฐานะของนักวิชาการ นักคิด การส่งผ่านความคิดถึงผู้คนถือว่าเป็นภารกิจสำคัญอันเป็นการยืนยันตัวตนของเขา

“...การดำรงอยู่ของสิ่งหนึ่งต้องอาศัยการรองรับและรับรู้จากสิ่งอื่น การดำรงอยู่ของ”สัจธรรมความจริง” ของเราก็ต้องอาศัยการยอมรับจากผู้อื่น”²² “แสงอาทิตย์ต้องการสิ่งรองรับเพื่อการมีอยู่ของแสงอาทิตย์ฉันใด ความคิดและกระแสต่างๆ จะ “มีอยู่และเป็นอยู่” ได้ ก็ต้องเผยแพร่ออกไปให้มีคนรับรู้รองรับและรับรอง ไม่ว่าการรองรับนั้นจะออกผลในทาง “ชื่นชม” หรือ “เกลียดชัง” ก็ยังดีกว่าอยู่อย่างไม่มีตัวตน ไม่มีใครในโลกรับรู้...”²³

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2546 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้รับรางวัลศรีบูรพา อันเป็นรางวัลสำหรับนักคิดนักเขียน “ผู้สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าแก่สังคม” ซึ่งกองทุนศรีบูรพาได้มอบรางวัลนี้ให้กับธีรยุทธ บุญมี และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในปีเดียวกัน

การตัดสินใจรางวัลกองทุนศรีบูรพาซึ่งมีสุวัฒน์ วรดิลก (รพีพร) เป็นประธานกรรมการ ในขณะนั้นได้มอบรางวัลแด่ธีรยุทธและเสกสรรค์ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นบุคคลที่ทำงานเพื่อสังคม ตั้งแต่เป็นนิสิตนักศึกษา มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยสมัย 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างสรรค์ความเป็นธรรม ความถูกต้องดีงามให้กับสังคม และภายหลังในฐานะนักวิชาการก็ยังได้เคลื่อนไหวในกิจกรรมสร้างการเมืองภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน เข็ดชู่หลักมนุษยธรรม และเทิดทูนอิสรภาพ อันเป็นไปตามแบบอย่างของกุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา)²⁴

ปรีดา ข้าวบ่อ ตัวแทนจากคณะกรรมการรางวัลศรีบูรพากล่าวประกาศเกียรติคุณ เสกสรรค์ไว้ว่า เป็นสุภาพบุรุษจากกลุ่มน้ำบางปะกงผู้มีวิถีชีวิตและกติกากการใช้ชีวิตตามแบบฉบับ

²² ไชยันต์ ไชยพร, POSTMODERN ชะตากรรมโพสต์โมเดิร์นในอุ้งมือนักปรัชญาการเมืองโบราณ, (กรุงเทพฯ: openbook, 2550), น. 279.

²³ เรื่องเดียวกัน, น.278.

²⁴ วารสารกองทุนศรีบูรพา, ฉบับที่ 6 วันนักเขียน - 5 พฤษภาคม, 2546, น. 26.

ของตนเอง มีแนวคิดไม่ต่างกันกับแนวคิดของท่านกุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่ง “จากชีวิต การต่อสู้ และผลงานการเขียนทั้งหมด ล้วนสำแดงศรัทธาที่เขามีต่อประชาชน เชิดชูหลักมนุษยธรรม และ เทิดทูนอิสรภาพ”²⁵

อาจกล่าวได้ว่า “วิถีแห่งศรีบูรพา”²⁶ เป็นแบบอย่างชีวิตของคนรุ่นหนึ่ง แบบชีวิตและงานของศรีบูรพาเป็นส่วนหนึ่งในความเติบโตทางปัญญาของปัญญาชน “ยุค 14 ตุลา” วิถีแห่งศรีบูรพาในความหมายที่เสกสรรค์เข้าใจนั้นคือ “เส้นทางชีวิตที่ผนึกรวมวิญญานอิสระของบุคคล เข้ากับภารกิจปลดปล่อยประเทศชาติและมนุษยชาติออกจากพันธนาการที่ง่วง มันคือความ ใฝ่ฝันที่จะเห็นภราดรภาพในหมู่มนุษย์ และความกล้าหาญที่จะประกาศเจตจำนงของตน”²⁷

สำหรับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล การได้รับรางวัลศรีบูรพาทำให้เขาหวนพินิจถึงชีวิตในอดีตที่คล้ายคลึงศรีบูรพา ในด้านของการยืนด้านกระแสหลักในสังคมเพื่อรักษาอุดมคติ องค์กรรวม ความคิดจิตวิญญาณ นำไปสู่ประวัติชีวิตที่ต้องเผชิญกับการต่อสู้ทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อ สร้างความถูกต้องเป็นธรรมในสังคมให้เกิดขึ้น ฉะนั้นการได้รับรางวัลศรีบูรพานี้ในด้านหนึ่งอาจทำให้เสกสรรค์หวนนึกถึงทุกขโศกในอดีต แต่อีกด้านหนึ่งก็ถือว่าเป็นการได้รับกำลังใจจากแวดวง

²⁵ ปรีดา ข้าวป้อ, คำประกาศเกียรติคุณของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล นักเขียนรางวัลศรีบูรพาคนที่ ๑๖ http://www.geocities.com/siamintellect/resources/sakesan_sriburapa.htm, ธันวาคม 2548.

²⁶ กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือนามปากกา ศรีบูรพา เป็นนักคิดนักเขียนยุคก้าวหน้าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีชื่อเสียงตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2475 จนถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้คัดค้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการที่ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ จนต้องถูกจับกุมในข้อหาขบถเป็นเวลา 5 ปี แต่ก็ยังคงมีบทบาทในการสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยเรื่อยมา โดยผลิตงานเขียนที่มีลักษณะก้าวหน้าเสรีนิยม โดยตั้งคำถามต่อค่านิยมของคนเมืองเช่นการถือชั้นวรรณะ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเขาเป็นผู้ที่รักความเป็นธรรม เป็นนักมนุษยธรรม รักเสรีภาพ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับกระแสความคิดสังคมนิยม โดยมีงานแปลวรรณกรรม เรื่องสั้นเกี่ยวกับการเอาตัวเอาเปรียบของชนชั้นสูงเชิดชูความสำคัญของประชาชนที่ยากจน อีกทั้งยังผลิตงานบทความเกี่ยวกับพุทธศาสนา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจับกุมคุมขังปัญญาชนก้าวหน้าขนานใหญ่ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งขณะนั้นอยู่ในประเทศจีนจึงขอลี้ภัยอยู่ในจีนจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ.2517 ชีวิตและผลงานของศรีบูรพากลายเป็นสิ่งต้องห้ามต่อเนื่องเกือบหนึ่งทศวรรษจนกระทั่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ชีวิตและผลงานของศรีบูรพาจึงมีโอกาสเผยแพร่อีกครั้งเช่นเดียวกับนักเขียนหัวก้าวหน้าคนอื่น เช่น อิศน์ พลจันทร์ จิตร ภูมิศักดิ์ เปลื้อง วรรณศรี ฯลฯ

²⁷ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, ปาฐกถาเนื่องในโอกาสรับรางวัลศรีบูรพา <http://www.geocities.com/siamintellect/resources/sakesan01.htm>, ธันวาคม 2548.

นักเขียน ซึ่งเวทีรางวัลศรีบูรพานั้นแตกต่างจากเวทีนักเขียนอื่นตรงที่รางวัลนี้ไม่เพียงพิจารณาผลงานเขียนขึ้นใดชิ้นหนึ่ง หากแต่พิจารณาคุณงามความดีชีวิตทั้งชีวิตกับทั้งจุดยืนในงานเขียนที่ต้องเป็นไปเพื่อความ เป็นธรรมในสังคมอย่างต่อเนื่อง

เสกสรรค์เปรียบความรู้สึกที่ได้รับรางวัลศรีบูรพาว่า “เสมือนคนเฝ้าประภาคารที่พบเห็นผู้มาเยือน รู้สึกดีใจที่เห็นคนเข้ามาไต่ถามทุกซ่ซุช แต่ในใจก็รู้ว่าต้องเตือนภัยไม่ให้ชาวเรือวิ่งชนหินโสโครก และตระหนักดีว่าจะต้องทำหน้าที่นี้ต่อไปโดยลำพัง”²⁸

การเป็นนักเขียนศรีบูรพาคนที่ 16 ในปี พ.ศ. 2546 พร้อมๆ กับการได้รับเชิดชูให้เป็นศิษย์เก่าดีเด่นด้านวิชาการของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นรางวัลที่ให้กำลังใจเชิดชูชีวิตและผลงานของเสกสรรค์ ซึ่งเวียง วชิระ บัณฑิต บวรณาธิการสำนักพิมพ์สามัญชนมองว่าเสกสรรค์เหมาะสมที่จะได้รับรางวัลดังที่กล่าวไว้ว่า “ไม่แปลกใจเลยที่พี่เสกได้รับรางวัลนี้”²⁹ แม้จะไม่ใช่ที่รับรู้ในวงกว้างแต่ก็เป็นที่ยืนยันคุณค่าวิถีชีวิตของคนที่กำลังยืนต้านกระแสหลัก คอยเป็นปัญญาให้สังคม โดยการกระตุ้นเตือนจิตสำนึกของผู้คนผ่านงานเขียนและกิจกรรมที่ได้กระทำ อย่างไรก็ตามจะพบว่ารางวัลทั้งสองรางวัลนี้มีนัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่เชิดชูตัวบุคคลมากกว่าสารัตถะของเหตุการณ์ โดยฐานะที่เสกสรรค์เป็นบุคคลสัญลักษณ์ของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม การได้รับรางวัลดังกล่าวในปีนั้นจึงถือเป็นการเฉลิมฉลองครบรอบ 30 ปี 14 ตุลาคม อันเป็นการยืนยันภาพของเสกสรรค์ที่ยังคงมีตำนานของเหตุการณ์ติดอยู่ด้วยเสมอ

ลักษณะเด่นของงานเขียนและผลกระทบต่อแวดวงวรรณกรรม

1. ลักษณะเด่นของงานเขียน

ในการศึกษางานเขียนของเสกสรรค์พบว่ามึลักษณะเด่นสองประการดังนี้

ประการแรก ใช้วิธีย้อนพินิจ (Retrospection) และ อัดตพินิจ (Introspection) ประเด็นในงานเขียนของเสกสรรค์มักจะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตของเขา ดังนั้นจึงสามารถพบลักษณะของการพินิจสองประการ คือ ย้อนพินิจ หรือการหวนคิดคำนึงถึงเหตุการณ์

²⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “รางวัลแห่งตัวตน,” เมื่อโลกไม่มีประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2547), น.139-143.

²⁹ สัมภาษณ์ เวียง วชิระ บัณฑิต, 30 เมษายน พ.ศ.2550.

ประสบการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และลักษณะอัตตพิณิจ อันได้แก่การคิดทบทวน ความคิดของตนเอง จิตใจความรู้สึก คือพิจารณาไตร่ตรองตัวเองอยู่เสมอ

ย้อนพิณิจ หรือการหวนคิดคำนึงถึงเหตุการณ์ ประสบการณ์ หรือสิ่งต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เสกสรรค์มักจะเขียนถึงเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับเขาในอดีต โดยเฉพาะช่วงเวลาในวัยเด็กที่ฉะเชิงเทรา ชีวิตในธรรมศาสตร์ ชีวิตในป่ากับขบวนปฏิวัติ ชีวิตขณะอยู่ต่างประเทศ เพื่อโยงให้เห็นหรือเปรียบเทียบกับประเด็นที่เขาต้องการจะนำเสนอ ซึ่งในแง่หนึ่งในบางบทความอาจทำให้เข้าใจว่าเสกสรรค์ติดกับเรื่องราวในอดีต แต่ในขณะเดียวกันเขามักจะอ้างว่าเขาเขียนเฉพาะเรื่องราวก่อนที่เขารู้แน่ชัด จะไม่เขียนเรื่องที่ไม่แน่ใจหรือมีความรู้ไม่พอเพียง ทำให้เขาเลือกที่จะเล่าประสบการณ์ตรงที่ผ่านมามากทั้งที่เป็นรูปธรรมและทางอารมณ์ความรู้สึก หรือประสบการณ์ของผู้คนรอบข้าง การเลือกเรื่องมานำเสนอมักจะเลือกเรื่องราวของประสบการณ์ร่วมกันของมนุษย์ เช่น การสูญเสีย พลัดพรากจากคนที่รัก ความตาย ความรัก ฯลฯ ในสถานการณ์สังคมการเมืองไทย

ในงานเขียนเกี่ยวกับบันทึกความทรงจำในอดีต หรืองานอัตตชีวประวัติ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการย้อนพิณิจซึ่งพบได้หลายชิ้นใน “เพลงน้ำระบำเมฆ”, “มาจากป่าชายเลน” นอกจากนี้ยังมีการเล่าเรื่องราวในอดีตเพื่อโยงเข้าประเด็นหรือแก่นของเรื่อง หรือนำบางสิ่งในอดีตมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน เช่นในบทความ “ความรักและความเถื่อน”³⁰ ซึ่งตัดสลับฉากการทะเลาะวิวาทในวัยหนุ่มกับบทสนทนากับลูกศิษย์ในร้านเหล้า เพื่อสื่อให้เห็นการใช้ความรุนแรงเพื่อการอยู่รอด และสนองตอบความกลัวความรู้สึกไม่ปลอดภัย และความเมตตาที่มีมิตรภาพที่คอยอุดหนุนไม่ให้มนุษย์ใช้ความรุนแรงจนกลายเป็นคนดิบเถื่อน หรือใน “ชีวิตและความกล้าหาญ”³¹ ก็มีการเล่าเรื่องฉากเสี่ยงตายในอดีตช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม กับฉากการทิ้งระเบิดในป่า เพื่อสื่อให้เห็นความกล้าหาญในการตัดสินใจในสถานการณ์คับขัน มาเปรียบเทียบกับ “ความกล้าหาญ” ในสภาพปัจจุบันที่เปลี่ยนความหมายไปในเชิงลบ

³⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ความรักและความเถื่อน,” ใน บทบันทึกคัดสรร พ.ศ.2527-2540, น.269-280.

³¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ชีวิตและความกล้าหาญ,” ใน วันที่ถอดหมวก, (กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2550), น.37-43.

อัตตพินิจ (Introspection) อันได้แก่ การคิดทบทวนความคิดของตนเอง จิตใจ ความรู้สึก คือพิจารณาไตร่ตรองตัวเองอยู่เสมอ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่ในงานเขียนของเสกสรรค์ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในงานช่วงหลังอาทิ “วันที่ถอดหมวก” “ผ่านพ้นจึงค้นพบ” ซึ่งทำให้เห็น พัฒนาการความคิดของเสกสรรค์ เช่น “อดีตที่หายไป”³² การพิจารณาความคิดจิตใจในการกลับไป มองเรื่องราวในอดีต ความแตกต่างของความรู้สึกต่อเรื่องเดียวกันในอดีตกับปัจจุบัน การเติบโต ทางจิตใจ “ทรงขังชื่ออิสราภาพ”³³ ห้วงเวลาของการเลิกโหยหาป่าเขา ท้องทะเลในความหมายเขตลี้ ภัยทางอารมณ์ มาคำนึงถึงความสงบในจิตใจ หรือ “ดับตะเกียงดูดาว”³⁴ การสำรวจความรู้สึก นึกคิดของตนเองจากการกลับมาพิจารณางานเขียน “พอเวลา” อีกครั้ง

การใช้วิถีย้อนพินิจในงานนั้น ถือได้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะผู้เขียน เกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์การเมืองในหลายช่วงเวลา ดังนั้น การหวนคำนึงถึงอดีตทำให้มี ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น นอกจากนี้จากข้อสังเกตของชัยสิริ สมุทวณิช งานวรรณกรรม ในประเทศไทยที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์ของผู้เขียนนั้นหาได้ยาก³⁵ อย่างไรก็ตาม แนวทางการ เขียนดังกล่าวอาจถือว่าเป็นกรอบหลักของงานวรรณกรรมของเสกสรรค์มากกว่าที่จะเขียนขึ้นจาก จินตนาการหรือเรื่องเหนือจริง

ประการที่สอง ความโดดเด่นในเรื่องการใช้ภาษา งานเขียนของเสกสรรค์ที่ดึงดูดผู้อ่าน ก็คือการใช้ภาษา เนื่องจากมีการใช้ภาษาง่ายๆ ที่สื่อความให้เห็นประเด็นชัดเจน มีความสละสลวย ทำให้งานเขียนมีความงามมีความหมาย ทำที่สื่อความเป็นกันเอง เป็นมิตรกับผู้อ่าน มีวิธีอธิบาย รวบรวมชัดเจนใช้พื้นที่ไม่มาก มีการสรรคสร้างวลีที่ต่อมากลายเป็นเอกลักษณ์เช่น “ด้วยจิตคารวะ”, “ด้วยมิตรภาพ” หรือประโยคที่ต่อมาถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางเช่น “คนเดือนตุลา” ซึ่งเสกสรรค์ ได้ใช้คำนี้ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2539 ในวาระครบรอบ 20 ปี 14 ตุลา เพื่อเรียกคนที่ผ่านยุค 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

เสกสรรค์นิยมใช้โวหาร สัญลักษณ์เพื่อแสดงให้เห็นภาพ และสร้างจินตนาการต่อไปได้ มีการใช้ภาษาสร้างมโนภาพแสงสี เช่น

³² เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “อดีตที่หายไป,” ใน วันที่ถอดหมวก, น.31-36.

³³ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ทรงขังชื่ออิสราภาพ,” ใน ความเรียงคัศสร พ.ศ. 2531 – 2540, (กรุงเทพฯ : สามัญชน, 2542), น.361-365.

³⁴ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ดับตะเกียงดูดาว” ใน ศ คน แมกกาซีน, มี.ค.2550, น.134-135.

³⁵ สัมภาษณ์ ชัยสิริ สมุทวณิช, 5 สิงหาคม 2551.

“...หมอกละมุนโรยเรี่ยแผ่น้ำสีเขียว ชวนให้นึกถึงผิวฟักแพงที่ถูกทิ้งจนฝ้าจับ กลางไร่ร้าง ลมเข้าพาระลอกน้ำพลิวเข้าหาฝั่งเป็นรูปเดือนเสี้ยว ผมรีบก้าวทำลง ไปยืนอยู่ข้างกอสาหร่ายริมตลิ่ง...รู้สึกเหมือนถูกโอบกอดโดยอ้อมแขนที่ปราณี”³⁶

“เมฆดำทะมึนอยู่ทางซีกทะเลฟ้าเป็นสีคล้ำตัดกับหาดทรายสีขาวราวกับอยู่กันคนละมิติของกาลเวลาสายลมจากทิศตะวันตกพาไอขึ้นหน้าอ้อมมาแผ่คลุมสองฟากคลองแห่งนั้น ไม่นานฝนก็ทิ้งหยาดลงมาห่างๆ ลมกระโชกมาอีกวูบหนึ่งพัดสายฝนโปรยปรายก็เปลี่ยนเป็นสาดกระหน่ำ เสียงก็กึกก้องดังขึ้นพร้อมกับประกายแวววับปรากฏอยู่รอบทิศทาง”³⁷

นอกจากนี้มีการเดินเรื่องย่อโดยอาศัยฉากเล่าเรื่องด้วยภาพ มีฉากตัดต่อกลับไปมาโดยใช้วิธีย้อนพินิจ มีบทโหมโรง ไร้อารมณ์ ทอดลง มีจุดสูงสุด คล้ายกับกำลังชมภาพยนตร์ หรือฟังดนตรี ตัวอย่างงานลักษณะนี้เช่น “ทางทากและสายน้ำเขียว” และหลายครั้งจะทิ้งบรรทัดสุดท้ายให้คิดต่อ หรือแสดงนัยแฝง เช่น “เกาะแก่งกลางสายน้ำ ผ่านมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน แต่เกาะแก่งแห่งชีวิต ล่องมานานปานใดก็ดูเหมือนไม่จบสิ้น...”³⁸

ศิลปะในการใช้ภาษาของเสกสรรค์นับเป็นจุดเด่นที่ผู้อ่านหลายคนยอมรับ ส่งผลให้ประเด็นที่จะนำเสนอน่าสนใจติดตาม ดังความเห็นของผู้อ่านงานเขียนของเสกสรรค์ดังนี้

“เป็นคนมีพรสวรรค์ที่พิเศษ เป็นนักเขียนที่เขียนได้ชัดเจนเข้าใจง่าย”³⁹

“สามารถอธิบายเรื่องยากๆ ให้เข้าใจได้ง่าย”⁴⁰

³⁶ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “เพียงหนึ่งฤดูร้อน,” ใน *บทบันทึกคัดสรร พ.ศ.2527-2540*, น.191.

³⁷ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “สายน้ำแห่งความหลัง,” ใน *สารคดีคัดสรร พ.ศ. 2535-2540*. (กรุงเทพฯ : สัมภาษณ์, 2542), น. 221.

³⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “สายน้ำและทางช้าง,” ใน *สารคดีคัดสรร พ.ศ. 2535-2540*, น. 125.

³⁹ “An exceptionally gifted man, wonderfully clear and perceptive writer,” สัมภาษณ์ Prof. Dr. Benedict R.O’G. Anderson, 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 (ทางอีเมล).

⁴⁰ สัมภาษณ์ สุพิน เกษาคุปต์, 15 พฤษภาคม พ.ศ.2550.

“งานเขียนของเสกสรรค์ไม่ Simple แต่ไม่ซับซ้อน ถอดเรื่องซับซ้อนออกมาให้นำนำเสนอ มีจุดเด่นที่หากเขาเขียนงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตของเขาหรือศึกษาเรื่องใดมาแล้วนำมาต่อยอด จะเป็นงานที่ดีมากแต่มีจุดด้อยที่งานเขียนที่เป็นการจินตนาการปลอม มักจะเขียนไม่ได้ดีเท่างานที่มาจากชีวิตจริง”⁴¹

“งานเขียนของเสกสรรค์ มีองค์ประกอบทางวรรณกรรมอย่างครบถ้วน ทั้งภาษา ประเด็น เนื้อหา ความลึก ช้นเชิงในการเล่า ... ดีระดับซีไรต์ เรียกพ่อ”⁴²

“ความโดดเด่นในงานเขียนของพี่เสก คือ การเป็นนายภาษา แต่เป็นนายภาษาที่ซีไรต์ ไม่ยอมรับ สิ่งที่พี่เสกสื่อออกมา กระชับ มีสิ่งที่เป็นบุคลิกมากมาย”⁴³

“ภาษา เสกสรรค์ เป็นภาษาดนตรี มีจังหวะจะโคน มีโทน ซึ่งคนอื่นทำได้ยากมาก...” “อ่านแล้วเห็นภาพ อ่านแล้วได้ยินเสียง”⁴⁴

“เสกสรรค์ มีพรสวรรค์ ทางวรรณศิลป์เป็นพิเศษ ความพิเศษเกิดจากภาษาของเขาเป็นความริเริ่มของแท้ (Original -โดยผู้เขียน) ซึ่งไม่อาจหาอ่านได้จากที่ไหน ความคิดของเขาและทัศนะเชิงปรัชญาที่เป็นของแท้ และเป็นอิสระจากนักคิดตะวันตก ซึ่งครั้งหนึ่งอาจมีอิทธิพลต่อเขา”⁴⁵

“เสกสรรค์ เป็นนายของภาษา ผลงานเขียนที่ให้ภาพสวยงาม เป็นภาษาที่งดงาม”⁴⁶

⁴¹ สัมภาษณ์ สมาน เลิศวงศ์รัฐ, 9 มิถุนายน พ.ศ.2551.

⁴² บทสัมภาษณ์ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ใน *ศ คน แมกกาซีน*, เมษายน, 2550, น.73.

⁴³ บทสัมภาษณ์ รอน แรมทาง, ใน *ศ คน แมกกาซีน*, เมษายน, 2550, น.81.

⁴⁴ บทสัมภาษณ์ ชัยสิริ สมุทวณิช, ใน *ศ คน แมกกาซีน*, เมษายน, 2550, น.85.

⁴⁵ Gap-นามปากกา, “บาดแผลที่ไม่มีวันได้รับการเยียวยา,” ใน *รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, พลังการวิจารณ์: วรรณศิลป์*, น.489.

⁴⁶ สัมภาษณ์ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 17 พฤศจิกายน 2549.

“เสกมီးอารมณ์ศิลปิน มันคิดข้อความที่เป็นประโยคสวยๆ ที่เค้นออกมาจากก้นบึ้งของ หัวใจมนุษย์มาเรียบเรียงเป็นตัวหนังสือได้...”⁴⁷

โดยทั่วไปคอลัมนนิสต์จะเขียนวิพากษ์วิจารณ์ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ โดยข้อจำกัดของเวลาทำให้งานบทความส่วนใหญ่ขาดความพิถีพิถันในการใช้ภาษา ในขณะที่งานของเสกสรรค์ซึ่งเป็นงานคอลัมนนิสต์ในหนังสือมีความแตกต่างออกไป คือ มีคุณภาพพอที่จะเป็นงานวรรณกรรม เห็นได้จาก เมื่อนำมารวมเป็นเล่มแล้วพบว่ามีความสมบูรณ์ในตัวขงทุกบททุกตอน ทั้งการใช้ภาษาและการสื่อประเด็น แม้โดยลักษณะงานแล้วเสกสรรค์ถือว่าเป็นคอลัมนนิสต์คนหนึ่ง หากแต่ผู้อ่านกลับรู้จักเขาในฐานะนักเขียนงานวรรณกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเป็นเพราะความพิถีพิถันในการคัดสรร ปรับปรุงแก้ไขบทความเพื่อนำมารวมเล่ม หรืออาจเป็นเพราะ “เสกสรรค์ไม่เคยคิดว่าตัวเองเป็นคอลัมนนิสต์นะ เขาเขียนคอลัมนนิสต์ในฐานะที่เป็นนักเขียน ผมเคยคุยกับเขา เขาให้ความสำคัญกับศิลปะในตัวชิ้นงานด้วย ก่อนเขียนจะต้องมีภาพรวมเสียก่อน และจะไม่เขียนเลยถ้ายังไม่ตกผลึก”⁴⁸

2. ผลกระทบต่อแวดวงวรรณกรรม

โดยทั่วไป ความหมายอย่างแคบของวรรณกรรม หมายถึง เรื่องแต่ง (Fiction) หรืองานประพันธ์ที่มีวรรณศิลป์หรือมีศิลปะ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี บทละคร ฯลฯ แต่ไม่รวมเรื่องจริง (Non-fiction) เช่นบทความ สารคดี ข่าว ฯลฯ

หากแต่ในงานเขียนของเสกสรรค์ เช่น “เพลงน้ำระบำเมฆ”, “มหาวิทยาลัยชีวิต”, “เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง”, “เร่ร่อนหาปลา”, “เพลงเอกภาพ” ฯลฯ มีลักษณะสำคัญคือ เป็นงานเขียนกึ่งอัตชีวประวัติ มีการนำเสนอคล้ายเรื่องสั้น บางครั้งคล้ายสารคดี อีกทั้งยังมีศิลปะในการใช้ภาษามีโวหารลึกลับซึ่ง ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้งานเขียนของเสกสรรค์ ก้ำกึ่งระหว่างความเป็นเรื่องจริงและเรื่องแต่ง และอาจส่งผลต่อการพิจารณาว่าเป็นวรรณกรรมหรือไม่ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณางานเขียนของเสกสรรค์ตามความหมายวรรณกรรมอย่างกว้างคือ สิ่งที่เขียนขึ้นจะใช้รูปแบบใดก็ได้หรือเพื่อความมุ่งหมายอย่างใดก็ได้แล้ว งานเขียนของเสกสรรค์ก็จัดว่าเป็นวรรณกรรมที่ไม่ถูกจำกัดด้วยรูปแบบเดิมๆ อีกต่อไป เป็นงานต้นแบบที่เปิด

⁴⁷ บทสัมภาษณ์ ขจิต ติกษมัต ใน *ศ คน แมกกาซีน*, เมษายน, 2550, น. 65.

⁴⁸ บทสัมภาษณ์ ชัยสิริ สมุทวณิช, ใน *ศ คน แมกกาซีน*, เมษายน, 2550, น. 87.

พื้นที่ให้เกิดการสร้างสรรคใหม่ ๆ ซึ่งโดยทั่วไปงานเขียนลักษณะนี้ปรากฏในวรรณกรรมตะวันตกจำนวนมาก แต่สำหรับประเทศไทยนั้นอาจกล่าวได้ว่าเสกสรรค์เป็นคนแรกๆ ที่นำเสนองานลักษณะนี้ ซึ่งอาจเป็นเพราะเขาได้รับอิทธิพลจากการอ่านวรรณกรรมตะวันตกมาอย่างต่อเนื่อง⁴⁹

สาเหตุที่งานสารคดี (เรื่องจริง) มีความเป็นวรรณกรรมสูงมาก อาจเป็นเพราะเสกสรรค์ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์ในการนำเสนอ วางโครงเรื่องอยู่ที่ประเด็นที่ต้องการนำเสนอ ใช้ถ้อยคำง่ายๆ แต่สะท้อนความคิด ทั้งพื้นที่ให้ผู้อ่านคิดต่อ และไม่เอาใจคนอ่าน

ผลจากการสลายเส้นแบ่งระหว่างเรื่องจริงกับเรื่องแต่งในงานประพันธ์ ทำให้งานเขียนจำพวกสารคดีมีลักษณะพิเศษคือให้ทั้งข้อเท็จจริงและให้อารมณ์ของภาษาไปพร้อมๆ กัน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเขียนสารคดีรูปแบบใหม่ ที่ไม่เพียงเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริงเท่านั้น หากแต่ “มีลีลาศิลปะ ตัดต่อ นำเสนอ ทำให้เส้นแบ่งวรรณกรรมกับสารคดีเลือนหายไป”⁵⁰ วิธีการเขียนงานเช่นนี้ก่อให้เกิดผลสะท้อนกับนักเขียนเชิงสารคดี รุ่นใหม่ หรือบันทึกการเดินทางที่ได้รับอิทธิพลจากงานของเสกสรรค์ เช่น กลุ่มบริษัทผลิตสารคดี ทีวีบูรพา⁵¹ ที่อาศัยต้นแบบจากสารคดีโทรทัศน์ “สู่ยุคภูมิปัญญาไทย” ของธนาคารกรุงไทย ซึ่งเสกสรรค์เคยผลิตในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541 ทางสถานี ITV “สู่ยุคภูมิปัญญาไทย” มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอบุคคลที่มีผลงานสร้างสรรค์ต่อสังคมไทยแต่เป็นบุคคลไม่ได้รับการสนใจหรือยอมรับโดยทั่วไป เช่น การถ่ายทำคนที่นำมัน

⁴⁹ ทั้งนี้ ประเด็นของการจัดประเภทงานวรรณกรรมในปัจจุบัน ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในงานเสวนา “30 ปีซีไรต์...ทบทวนเพื่อก้าวต่อไป” เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2550 ซึ่งในเวทีที่มีความพยายามจะขยายรางวัลให้ครอบคลุมงานเขียนอื่นๆ นอกเหนือไปจาก นวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี เช่นให้รวมไปถึง บทละครและสารคดี หรืออาจใช้เกณฑ์ในการพิจารณาโดยดูจากคุณค่าของงาน จะเห็นได้ว่าแม้ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่างานเขียนของเสกสรรค์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์พิจารณารางวัลวรรณกรรมระดับชาติ แต่การหยิบประเด็นเช่นนี้มาพิจารณาแสดงให้เห็นว่าในแวดวงวรรณกรรมเริ่มมีงานเขียนสร้างสรรค์ที่ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี เท่านั้น ซึ่งก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่างานชิ้นแรกๆ ที่สลายเส้นแบ่งประเภทงานวรรณกรรมแบบเดิมคืองานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

⁵⁰ สัมภาษณ์ เวียง วชิระ บัวสนธ์, 30 เมษายน พ.ศ.2550.

⁵¹ บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด เป็นบริษัทที่ผลิตสารคดีทางโทรทัศน์เกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตผู้คน (Dramatic Documentary) เช่นรายการ “คนค้นคน” ซึ่งได้รับการยอมรับจากสมาคมนักข่าวบันเทิงให้เป็นรายการสร้างสรรค์ สังคมยอดเยี่ยม “STAR ENTERTAINMENT AWARDS 2004” เดิมที บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด เคยทาบทามให้เสกสรรค์เป็น “คนเดินเรื่อง” หรือ พิธีกรคนเล่าเรื่องของรายการ

ลำปะหลังมาทำเป็นภาชนะแทนโพน, มูลนิธิษาเทียม จังหวัดเชียงใหม่, สวนกล้วยไม้ที่นำมาผลิตเป็นน้ำหอม หรือฟาร์มกวาง จังหวัดราชบุรี ฯลฯ โดยเสกสรรค์ทำหน้าที่เขียนบท และให้เสียงบรรยาย

รายการ “สู่ยุคภูมิปัญญาไทย” เป็นแบบอย่างการทำรายการสารคดี “คนค้นคน” ดังที่ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ผู้บริหารบริษัททีวีบูรพา ซึ่งเคยทำงานร่วมกับเสกสรรค์ในรายการ “สู่ยุคภูมิปัญญาไทย” ยอมรับว่าได้รับอิทธิพลวิธีการเล่าเรื่องจากเสกสรรค์ “อย่างไรก็ตาม ตัวน้ำเสียง หรือ การจับความ แน่ๆ ใน “คนค้นคน” นั้น ไม่อาจหนีพ้น เพราะพี่เสกเป็นครูคนหนึ่งที่เวลาแก่พัก เรา ก็ลักจำ”⁵²

นอกจากนี้ยังมีนักเขียนสารคดีอื่นๆ ของเมืองไทยเช่น ธีรภาพ โลหิตกุล ซึ่งได้รับอิทธิพล การเขียนสารคดีจากงานของเสกสรรค์ โดยเฉพาะจากเรื่อง “เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง” ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า “การเขียนสารคดีด้วยกลวิธีแบบเรื่องสั้นและนวนิยาย เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสรรค์ สารคดีของผมเสมอมา ด้วยตระหนักว่าเป็นแนวทางที่ทำให้ “สารคดีมีชีวิต” มิใช่ข้อเขียนที่น่า เบื่อหน่ายอีกต่อไป ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จึงถือเป็นคนต้นแบบของผมในงานเขียน นอกเหนือจากคนต้นแบบท่านอื่น ๆ อาทิ อาจารย์อาจินต์ ปัญจพรรค์ คุณรงค์ วงษ์สวรรค์ คุณ จิระนันท์ พิตรปรีชา ฯลฯ”⁵³

สรุป

จากผลงานทั้งหมดของเสกสรรค์ เขามีความพึงพอใจกับการเขียนหนังสือมากที่สุด เพราะเชื่อว่าการเขียนช่วยจัดระบบความคิด อารมณ์ความรู้สึก ซึ่งให้เห็นพัฒนาการทางความคิด ของตัวเอง งานเขียนคือบทบันทึกการเดินทางของชีวิต ประสบการณ์ ทัศนะที่มีต่อประสบการณ์ที่ ผ่านมากับทั้งอารมณ์ความรู้สึก อาจกล่าวได้ว่าเขาแสดงให้เห็นว่าการกล่าวถึงประเด็นสังคม การเมืองมีจำเป็นจะต้องบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา เช่น งานวิจัย งานวิชาการทั่วไป แต่อาจ สอดแทรกไว้ในบทกวี นวนิยาย เรื่องสั้น หรือ บทความขนาดสั้น เช่นเดียวกับงานของนักเขียน ตะวันตกอย่างเช่น กุสตาฟ โฟลแบร์ต, เอมีล โซลา, โกลด์สตี, กอร์กี้ ฯลฯ ทำให้งานเขียนทรงพลังใน การให้เหตุผลประกอบประเด็นซึ่งอาศัยตรรกะแบบตะวันตก ทำให้งานมีน้ำหนัก น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

⁵² บทสัมภาษณ์ สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ ใน *คน แมกกาซีน*, น.73.

⁵³ สัมภาษณ์ ธีรภาพ โลหิตกุล, 4 ธันวาคม พ.ศ. 2550.

ผลงานรวมบทความของเสกสรรค์ผลิตออกมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 หลายเล่มมีการพิมพ์ซ้ำมากกว่าหนึ่งครั้ง แสดงให้เห็นว่ามีผู้อ่านรุ่นใหม่ ๆ อ่านงานของเสกสรรค์เกิดขึ้นเรื่อยๆ และ "...อาจกล่าวได้ว่าเป็นนักเขียนในแนวสร้างสรรค์ที่มีผู้อ่านมากติดอันดับ 1 ใน 3 ของประเทศ โดยที่ผู้อ่านไม่รู้มาก่อนเลยว่าเสกสรรค์คืออดีตผู้นำนักศึกษา จนกระทั่งได้รับรู้เมื่อสัมผัสผลงานของเขา"⁵⁴ เสกสรรค์ในยุคปัจจุบันนี้จึงมีฐานะนักเขียนอย่างเต็มตัวต่างจากในช่วงที่ผลิตงานถูกกวด และดองไฟ เพราะในช่วงเวลานั้นผู้อ่านอ่านงานของเขาในฐานะอดีตผู้นำนักศึกษา⁵⁵

งานวรรณกรรมของเสกสรรค์มีทั้งที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์จริงและเรื่องแต่งขึ้น ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้จะนำเสนออย่างมีศิลปะ ในส่วนประเด็นนำเสนอ นั้นมีการขยับเคลื่อนอยู่ตลอด เช่น ความรู้สึกทุกข์กับความยากจน การกดขี่อันเนื่องมาจากปัญหาโครงสร้างสังคม ด้านมืดในใจมนุษย์ ชะตากรรมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ มาถึงความพยายามต่อต้านโลกปรับเปลี่ยนโลกให้เข้ากับอุดมคติ หลักไตรลักษณ์ ปัจเจกชนในยุคเสรีนิยมใหม่ ประเด็นรัฐศาสตร์ อาทิ อำนาจอธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม รัฐที่ดีการปกครองที่ดี เป็นต้น การผลิตงานอย่างต่อเนื่องและมีการเคลื่อนของประเด็นอยู่เสมอแสดงให้เห็นพัฒนาการทางความคิด ซึ่งแน่นอนว่าบริบทเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้นย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งการสะสมความคิดจากการอ่านอย่างสม่ำเสมอทำให้งานของเสกสรรค์มีความหลากหลาย

จุดเด่นในงานเขียนของเสกสรรค์ประการแรกคือ แสดงให้เห็นรูปแบบที่ต่างจากกรอบจารีตวรรณกรรมไทย สามารถผลิตเรื่องจริงให้เป็นงานวรรณกรรมที่มีทั้งความงามและมีความหมาย ซึ่งอันที่จริงแล้วเสกสรรค์ในฐานะนักอ่านได้สะสมรูปแบบวิธีการเขียนที่มาจากกร้ออ่านงานต่างประเทศจำนวนมากเช่น แม็กซิม กอร์กี้, หลูซิน, เฮมิงเวย์, สไตน์เบิร์ก อาทิ มีการเขียนที่แสดงจุดยืนทางสังคมที่ชัดเจนแต่คงลักษณะศิลปะไว้ด้วย การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของผู้ยากไร้แบบเรียบง่าย การเขียนประชดประชันเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้น รวมไปถึงการดูภาพยนตร์ ฟังดนตรี การเขียนและถ่ายภาพ ล้วนมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษา และเทคนิคการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ

ประการต่อมาคือการใช้เทคนิคยอนิพินิจและอัตตพินิจ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงอดีตเข้าหาปัจจุบันได้อย่างแนบเนียน แต่สิ่งที่โดดเด่นที่สุดในงานเขียนของเขาอาจเป็นการใช้ภาษาที่สวยงาม รู้จักเลือกคำในการสื่อความหมายให้เกิดความกระชับแต่ได้ใจความลึกซึ้ง

⁵⁴ สัมภาษณ์ เวียง วชิระ บัวสนธ์, 30 เมษายน พ.ศ.2550.

⁵⁵ สัมภาษณ์ เวียง วชิระ บัวสนธ์, 30 เมษายน พ.ศ.2550.

งานเขียนของเสกสรรค์ถูกนำมาวิจารณ์วรรณกรรมไว้มากมาย ถือได้ว่ามีกระแสตอบรับในทางบวกมากกว่าในทางลบ เช่น สุวินัยมองว่า “คุณูปการใหญ่หลวงของพี่เสกก็คือ การเขียนถึงตัวตนออกมาอย่างจริงใจ...” เป็นปัญญาชนที่เขียนถึงตัวตนที่หาได้ยาก เป็นประโยชน์สำหรับคนทั่วไป เอาบาดแผลตัวเองมาเปิดเผย⁵⁶

“งานของเสกสรรค์ เป็นวิภาษวิธีของผู้แพ้ ดูเหมือนผู้แพ้ แต่ชนะ”⁵⁷

“คุณค่าสำคัญในเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล คือ ความประสานกันของคุณค่าทางสุนทรียะ กับคุณค่าทางจริยธรรมกลมกลืนและเป็นเอกภาพ”⁵⁸

“เสกเป็นมนุษย์พันธุ์พิเศษ เขียนได้หลากหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็ใช้วิธีการหลากหลาย หลายสำนวน ทุกเรื่องมีนัยความหมายแฝงไว้ด้วย สำคัญคือการถ่ายรูปแบบปรัชญาไว้ด้วย”⁵⁹

ทั้งนี้ ผลงานของเสกสรรค์อาจเป็นที่นิยมต่อผู้อ่านที่มีประสบการณ์ร่วมคล้ายๆ กันกับเขา เช่น ต้องรู้จักชีวิต มีความรู้สึกเจ็บปวดจากประสบการณ์ในอดีต หรือแม้แต่รักการผจญภัย

“มันเป็นงานเขียนที่มีเลือดมีเนื้อ มีอารมณ์ความรู้สึก คนอื่นรู้สึกได้ เจ็บปวดไปด้วยกัน เติบโตไปด้วยกัน ผ่านพ้นไปด้วยกัน นี่คือเสน่ห์ของวรรณกรรมเสกสรรค์ ถ้าอ่านในแง่มนุษย์ จะเป็นประโยชน์มหาศาลเพราะเขาจะเป็นเพื่อนแท้ ไม่ว่าจะกับคนรุ่นไหน ตัวจริงอาจจะตายไป แต่เสกสรรค์ที่เป็นวรรณกรรมจะกลายเป็นเพื่อนแท้ของคนทุกยุคทุกสมัย”⁶⁰

⁵⁶ บทสัมภาษณ์ สุวินัย ภรณวลัย ใน ศ คน แมกกาซีน, น. 84.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, น.85.

⁵⁸ ตูลา เดชพลากุล, ดวงมน จิตรจําาง, และจรรยา ต้นสูงเนิน, “การวิเคราะห์เรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.” วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (พ.ค.- ส.ค. 2546) : 164.

⁵⁹ สัมภาษณ์ ชัยสิริ สมุทวณิช, 5 สิงหาคม 2551.

⁶⁰ บทสัมภาษณ์ ชัยสิริ สมุทวณิช ใน ศ คน แมกกาซีน, น.87.

ส่วนจุดด้อยในงานเขียนเสกสรรค์ หากมีปรากฏเสกสรรค์มักจะกล่าวออกตัวเสียตั้งแต่บพนาในหนังสือ หรือถกเถียงแทรกไว้แล้วในเนื้อหา จึงยากที่จะพบจุดอ่อนของการนำเสนอประเด็นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามมีข้อวิจารณ์ถึงความซ้ำซ้อนของประเด็นและความซ้ำของรูปแบบกลวิธีนำเสนอ อาทิ การเสนอประเด็นซ้ำๆ เกิดขึ้นในบางช่วงเวลาเรียกว่าเป็นยุคของงาน เมื่อถึงชั่วขณะหนึ่งประเด็นจะเคลื่อนต่อไป เช่น ในยุคที่พูดถึงความทุกข์ ความพ่ายแพ้จะพบมากในช่วง พ.ศ.2525-2539 หลังจากนั้นแทบจะไม่พบอีกเลย แต่จะเปลี่ยนไปสู่ประเด็นอื่นๆ เช่นการสลายตัวตนในช่วง พ.ศ.2540-ปัจจุบัน ในส่วนความซ้ำของกลวิธีนำเสนอ นั้น เช่น การเปิดเรื่อง การคลี่คลายประเด็น จุดจบของเรื่องมักมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังที่สุภาพ พิมพ์ชน ได้วิจารณ์งานเขียนชุดคัดสรร 4 เล่มไว้ว่า “แม้เสกสรรค์จะเขียนถึงภูมิประเทศภายนอกที่แตกต่างกัน แต่ผู้อ่านก็ยังคงต้องเดินวนเวียนอยู่ในภูมิประเทศภายในของเขานั่นเอง”⁶¹

⁶¹ สุภาพ พิมพ์ชน, “นาฏกรรมแห่งความพ่ายแพ้ ในสงครามระหว่างปัจเจกและสังคม วิวิจารณ์หนังสือชุด ๔ เล่มของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล,” www.thaiwriter.net, มกราคม 2549.